

The Project Gutenberg eBook of Om utvandringen, dess betydelse och orsaker, by Knut Wicksell

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Om utvandringen, dess betydelse och orsaker

Author: Knut Wicksell

Release date: May 3, 2005 [EBook #15761]

Most recently updated: December 14, 2020

Language: Swedish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK OM UTVANDRINGEN, DESS BETYDELSE OCH
ORSAKER ***

Produced by Martin Ågren, Tapio Riikonen and PG Distributed Proofreaders

OM UTVANDRINGEN, DESS BETYDELSE OCH ORSAKER

Föredrag, hållet i Stockholm den 25 och den 28 November samt i Upsala den 3 December 1881

AF KNUT WICKSELL

Med ett bihang.

ALBERT BONNIERS FÖRLAG, STOCKHOLM, 1882.

Föreliggande uppsats utgör med några smärre förändringar och tillägg innehållet af ett föredrag, som förliden höst af mig några gånger hölls i Stockholm och Upsala. Lika litet som mina föregående småskrifter rörande befolkningsförhållandena kan denna göra anspråk på något egentligt vetenskapligt värde. Mina studier i hithörande ämnen äro alltför obetydliga, för att jag åt den här behandlade, viktiga frågan skulle kunnat gifva den omsorgsfulla och grundliga utredning, som den utan tvifvel förtjenar, och jag gerna velat vara i stånd att lemna. Men då den uppfattning af ämnet, hvarifrån jag utgått, och om hvars riktighet i hufvudsak jag fortfarande är lifligt öfvertygad, i vårt land för närvarande icke räknar någon enda mera betydande försvarare[1] (under det den af utlandets mest framstående skriftställare på detta område sedan länge uppmärksammats) har jag trott att äfven en bristfällig framställning deraf vore att föredraga, framför att hela saken fortfarande skall vara undanskynd och

för de flesta okänd.

Med undantag af ett såsom bihang medföljande svar på en kritik i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning har jag ej ansett lämpligt att inlåta mig i någon polemik mot de anmärkningar, som af några tidningar framstälts mot mitt föredrag. Flera af dessa anmärkningar grunda sig på missuppfattning af det sagda, till någon del kanske beroende på bristande tydlighet i den muntliga framställningen. Rörande dessa, hänvisar jag därför till sjelfva boken. Andra åter äro af den beskaffenhet, att jag tills vidare måste tvifla på, det de varit framställda i god tro. Framförallt gäller detta om de kritiker af mitt föredrag, som varit synliga i två af hufvudstadens veckotidningar. Den ena af dessa, som lär vara landets mest spridda tidning, uppträder nu och i de häftigaste ordalag mot åskådningar, som tidningen sjelf för omkring ett år sedan gjorde till sina, utan att omkastningen på något sätt är motiverad; i den andra tidningen åter—"Sveriges trefligaste"—beskylles jag bland mycket annat, som ej förtjenar att besvaras, för att ha gifvit en vilseledande framställning af utvandranes ställning i Amerika; oakadt de korta notiser jag härom lemnade, i hufvudsak och på sina ställen till och med ordagrant voro hemtade ur en af den nämnda tidningens redaktör nyligen utgifven handbok för emigranter.

Men den möda är i sanning förspild, som användes på att bekämpa åsikter, hvilka motståndaren i grunden icke eger, utan endast för tillfället åtagit sig att förfäktat. Dyligt kan möjligen vara af nytta såsom en öfning i logik, hvarmed jag dock för ögonblicket saknar tid och lust att sysselsätta mig. Deremot vill jag med tacksamhet mottaga hvarje granskning, som från sakkunnigt håll kan komma mitt nu från trycket utgifna föredrag till del, och då äfven, om så blir behöfligt, ingå i svaromål.

Upsala i Februari 1882.

FÖRFATTAREN.

Om det intresse, hvarmed sociala företeelser af allmänheten omfattas, alltid stode i ett noga afvägdt förhållande till deras vigt och betydelse, till djupet och omfattningen af det inflytande, de utöfva på samhällslifvets alla områden, är det svårt att föreställa sig, huru särskildt i våra dagar något ämne i högre grad kunde vara egnadt att tilldraga sig uppmärksamheten än det, som i det följande skall göras till föremål för några korta betraktelser.

Utvandringen till främmande länder, framför allt till Nord-Amerikas förenta stater, är visserligen icke längre någon nyhet i vårt land, och om vid dess första uppträdande i större skala för ett par decennier sedan en och annan ännu vågade hoppas, att den vore en af tillfälliga orsaker föranledd snart öfvergående företeelse, torde den uppfattningen numera vara alldeles öfvergifven: man har småningom vant sig att i emigrationen se ett konstant, år efter år återkommande, om än med olika styrka uppträdande fenomen, en normal lifsytring inom samhällsorganismen—för att tala i optimistisk stil; eller ock—om man ser saken mera i svart—en kronisk sjukdomsprocess i densamma. Men om således saken sjelf icke är någon nyhet, kan detta deremot med allt skäl sägas om de dimensioner, den under de senast förflutna tvenne åren antagit, hvilka i sjelfva verket öfverträffa allt, hvad vi hittills i den vägen upplefvat. Redan den utvandring, som åtföljde de svåra missväxtåren i slutet på 1860-talet, uppnådde en i högsta grad aktningssjudande storlek: år 1869, då den stod på sin höjdpunkt, beräknar man, att inemot 40,000 menniskor måste hafva lemnat fosterlandet. Det oakadt förete såväl 1880 som 1881 års emigration ännu högre siffror. Om dessa också icke ännu äro med full noggrannhet bekanta, kan man dock på grund af uppgifterna från Göteborg och Malmö, öfver hvilka städer emigrantströmmens hufvudmassa drager, med tillräcklig sannolikhet sluta, att under dessa två år minst 100,000 invånare lemnat landet; bland hvilka det öfvervägande flertalet begifvit sig till Amerika.[2]

Siffran är—för ett land på fyra och en half millioner invånare—betydlig. Den är proportionsvis vida större än motsvarande siffror från flera af de länder, som eljest pläga anses för emigrationens centralhårdar; hvad särskildt utvandringen från Tyskland beträffar, som i det stora fäderneslandet under sista tiden väckt så mycken oro och satt så många pennor i rörelse, befinnes den, om man tar hänsyn till de båda ländernas folkmängd, under fjolåret icke ens hafva utgjort fjerdedelen, under innevarande år knapt hälften mot vår egen. Vilja vi inom vårt eget land uppsöka några jemförelsepunkter, så visar sig bland annat, att om ett af våra mindre län t. ex. Upsala eller Stockholms län helt och hållet rensades från folk, det likväl ej ensamt skulle hafva kunnat uppehålla emigrationen under blott dessa två år, ty väl stiger folkmängden i Upsala län till 100,000 inv., i Stockholms län till hälften mera, men å andra sidan är som bekant fördelningen i åldersklasser ej densamma bland utvandranen, som bland den öfriga befolkningen, utan förändrad derhän, att det hufvudsakligen är unga, fullt arbetsföra personer, som utflytta. Åldersklasserna 21-30 år äro bland emigranterna representerade i nära 3 gånger starkare proportion än bland befolkningen i dess helhet.[3]

Vid sidan af dylika sakförhållanden förefaller isanning den snart sagdt fullständiga likgiltighet, hvarmed denna vigtiga samhällsangelägenhet betraktas af de ledande personerna i vårt land och inom vår press, lika öfverraskande, som den är sorglig och nedslående. Våra tidningar, som eljest pläga egna en skäligen uppmärksamhet åt alla in- eller utländska frågor af någon vigt, göra beträffande emigrationen ett bestämdt undantag från denna regel. De anteckna, det är sant, vecka efter vecka antalet utvandrare, liksom de anteckna noteringarna på börsen: 400-500-1000-2000, men detta är också allt. Efter en ledande artikel i frågan, för att icke säga en utförlig artikelserie, spanar man förgäfvades, och öfver hufvud taget kunde deras förbehållsamhet ej vara större, om saken i fråga varit en af dessa samhällsvådliga företeelser, hvilka det gäller att med förenade krafter i den goda ordningens namn—tiga ihjäl.

Härom är dock måhända mindre att säga. En publicist måste nödvändigtvis splittra sin uppmärksamhet på en mängd olika föremål, och till specialundersökningar har han antagligen föga tid öfrig. Men då en rådpläggande församling med så stora (och delvis berättigade) anspråk på auktoritet och sakkunskap, som den, hvilken i somras sammanträdde till det s. k. Nationalekomiska mötet i Malmö, upptager frågan om emigrationen på sitt program, har man må hända rätt att vänta, att ändtligen en behandling, gående utöfver den allra ytligaste skall komma det vigtiga ärendet till del. Hvar och en, som följt detta mötes förhandlingar vet likväl, huru fullständigt hvarje förhoppning i denna riktning vardt besviken. Långt ifrån att egna frågan någon verklig utredning,[4] ville man ej ens gifva sitt understöd åt ett välbetänkt förslag, utgående på att i den närmaste framtiden få en dylik utredning verkställd af sakkunniga personer: hela diskussionen synes knapt hafva varit menad på allvar, frågan togs blott af den vid mötets början rådande majoriteten till förevändning för att få framkomma med en meningsyttring—i protektionistiskt syfte. Det merkantila området är mig främmande, men, om jag jemför de båda frågornas inbördes vigt och betydelse—emigrationen å ena sidan, en önskvärd eller icke önskvärd liten förhöjning i tullsatserna å den andra—så förefaller mig verkligen den nämnda manövern ej blott oberättigad, utan derjemte icke så litet grotesk, nästan som om någon ville tillgripa en ånghammare för att knäcka en hasselnöt—hvilken kanske till på köpet är maskstungen.

För öfrigt fick man äfven vid detta möte och från personers sida, hvilka bort vara höjda öfver dylika trivialiteter, höra utvandringen betecknas som "en förvillelse", "en folksjukdom, som måste rasa ut" och dylika talesätt, hvilka ju i grunden icke säga någonting annat, än att talaren för sin del är ogynnsamt stämd mot emigrationen och helst skulle se, att den upphörde—öfver frågans verkliga natur sprida dylika utgjutelser tydligen icke den ringaste upplysning.

När saken befinner sig på denna punkt, har jag vågat föreställa mig, att det för hvar och en, som bildat sig en, om än ofullständig, dock på rationela grunder fotad uppfattning af denna samhällsfråga, förefunnes en rättighet och noga taget måhända till och med en pligt att utan tvekan uttala denna sin öfvertygelse; så mycket hellre har jag för min del velat göra detta, som frågan om emigrationen, om jag eljest rätt uppfattat den, står i det allra innerligaste; samband med den allmänna och mera omfattande befolkningsfråga, hvilken jag sedan ett par år tillbaka gjort till min uppgift att söka tillvinna den tänkande allmänhetens i vårt land intresse, för att omsider, i fall lyckan är god, kunna bringa den fram på den offentliga diskussionens dagordning.

Hvad jag ämnar säga, är visserligen ej mycket—några allmänna betraktelser helt enkelt, som i det hela hvar och en kan anställa—men dock, som jag hoppas, tillräckligt att för dem, som sjelfva ej närmare tänkt öfver ämnet, lemna en antydning om, hvilka utvandringens betydliga så väl fördelar som olägenheter äro, äfvensom om den i min tanke enda möjliga utvägen att undvika de senare utan att på samma gång äfventyra de förra—något som naturligen endast kan lyckas, i den mån vi förmå bilda oss en klar föreställning om emigrationens allmännaste orsaker.

De åter, hvilka i en helt annan grad än jag äro utrustade för ett framgångsrikt företagande af en dylik undersökning, borde, synes det mig, icke så mycket förebrå mig, att jag vågat taga till orda, som ej snarare sig sjelfva, därför att de i ett så viktigt ämne fortfara att iakttaga tystnad.

I.

Liksom utvandringen sjelf söndrar och än mer har tendens att söndra vårt folk i tvänne hälfter, åtskilda icke genom en tullgräns, såsom fallet skulle vara vid en främmande eröfring, utan af ett världshaf och oändliga landsträckor, hvilka blott af ett fåtal mer än en gång öfverfaras; så sönderfaller också frågan om utvandringens betydelse i två väsentligen olika, allt efter som man betraktar dess inflytande på den hemmavarandes eller på den bortdragande delen af befolkningen. Det gifves nu visserligen en äfven

här i landet mycket beundrad nationalekonomisk skola, enligt hvars åsigt någon väsentlig skillnad icke förefinnes eller kan förefinnas mellan det ena och det andra samhällslagrets, den ena och den andra samhällsmedlemmens intressen; fastmer bero de ömsesidigt af hvarandra såsom lemmarna i en organism. Detta är den vackra läran om "intressenas harmoni", Careys och Bastiats berömda devis, hvilken man ännu tycker sig se stråla i briljanterad eld i de politiko-ekonomiska lustfyrverkerier, som af den bekante Leroy-Beaulieu tid efter annan uppsändas, vanligen under starka bifallsyttringar i tidningspressen, icke minst i vår egen. Åsigten är onekligen högst upplyftande: den ena individens välfärd drager genom ett slags naturnödvändighet, eller kanske rent af genom ett slags öfvernaturlig *harmonia præstabilita*, den andras med sig: den enas bröd är den andras—bröd, det banala ordspråket må säga hvad det vill. Men på föreliggande fall åtminstone eger denna höga teori ringa eller ingen tillämpning: Där utvandrarlemnat fosterjorden och landstigit i Amerika, kunna vi väl fortfarande följa honom med våra sympatier, men om det der borta går honom väl eller illa, om han uppsvingar sig till kapitalist eller försjunker i elände; detta har tydligen på våra egna ekonomiska förhållanden alls intet inflytande.[5] Och lika litet beröres *han* af tillståndet i hans forna fädernesland; han har lemnat skeppet i sin julle; om detta sedan sjunker eller fortfar att flyta, kommer honom icke vid: han är amerikanare, vi svenskar.

Saken har således åtminstone två sidor, och för att ej beskyllas för en "sjuklig filantropi" vill jag först och hufvudsakligen uppehålla mig vid den mera egoistiska sidan och fråga: hvilka fördelar eller olägenheter drabba i följd af utvandringen den qvarstannande befolkningen och landet i dess helhet?

Finge man tro optimisterna, skulle fördelarna vara alldeles öfvervägande. "Folkens in- och utflyttningar", har jag någonstädes läst, "äro att förlikna vid en andlig byteshandel, hvarigenom de ömsesidigt rikta hvarandra med sina bästa håfvor, genomtränga hvarandra till inbördes förbrödring. Emigrationsströmmens vågor äro de pulsslåg, hvarigenom blodet i samhällsorganismen kringföres och hindras att stagnera." Endast skada, att dessa och dylika liknelser alls icke uppgöras på basen af verkliga fakta. Resonnemanget förutsätter uttryckligen, att mot utvandringen svarar en något så när jemförlig invandring, men detta är i vårt land åtminstone (liksom i europeiska länder öfver hufvud) alls icke händelsen. Statistiken öfver *immigrationen* är visserligen ganska knapphändig, men i det hela taget kan man dock säga, att under det utvandrarne räknas i tusental, stiger invandrarne antal knapt till lika många hundrade, och af dessa äro dertill största delen återvändande emigranter; de verkliga utländingar, som för närvarande finna det lönande att nedslå sina bopålar i Sverige, utgöra, hvad antalet beträffar, en ren obetydlighet. Den "andliga byteshandeln" visar sig således vid närmare påseende vara af den beskaffenhet, att den ena parten endast gifver utan att få någonting tillbaka, eller i hvarje fall en handel med mycket lång kredit; och den process, som man velat förlikna vid blodomloppet i en människokropp, kan i sjelfva verket långt bättre karakteriseras såsom en serie åderlätningar—ett medel att bibehålla helsan, som åtminstone inom läkarekonsten redan förlorat allt förtroende och förmodligen icke förtjenar större inom statshushållningen.

Lemna vi således för ögonblicket den luftiga optimismen med dess vackra, men opålitliga bilder och liknelser för att i stället söka leta oss fram på sakförhållandenas fasta mark, faller det genast i ögonen att emigrationen, äfven rent ekonomiskt taget, medför en dubbel förlust.

Den innebär en förlust först och främst af kapital. Sjelfva resan är kostsam, och alldeles utan tillgångar kan utvandrarne, helst under den första tiden af sin vistelse i främmande land, svårigen taga sig fram. De penningar, han sålunda medför ur landet, äro i allmänhet förlorade för detta. Och en dylik kapitalförlust inträffar äfven der, hvarest man i förstone kunde tro, att det blott är fråga om ett ombyte af egare. Om en person säljer gård och grund och beger sig till Amerika, lemnar han visserligen sjelfva jorden qvar och äfven åbyggnaderna, men han lemnar dem ej som present till efterträdaren eller till staten, utan den förre får naturligtvis betala dem med ett kapital, som han antingen förut haft placeradt på annat håll eller ock upplånat: i båda fallen minskas tydligen landets rörliga förmögenhet med ett jemt lika stort belopp, som köpeskillingen utgjorde, eller åtminstone den del deraf, som återstår, sedan skulder och inteckningar blifvit gäldade. Denna sida af saken har den fördelen att för alla vara tydlig och klar, men det är nog icke skäl att lägga en allt för stor vikt vid den. Flertalet emigranter utgöres af arbetsfolk och tjenstefolk[6] fattigt folk med ett ord, många äro dessutom minderåriga: båda dessa orsaker medföra, att utvandrarne kapitalförmögenhet, i medeltal per individ beräknad, ej uppgå till någon synnerligen hög summa. Enligt en några år gammal uppgift,[7] som skall härröra från en väl underrättad person i Amerika, kan man på sin höjd antaga, att i medeltal hvarje utvandrar medför 100 kr. i reda penningar jemte ett litet förråd af bohagsting.[8] Laggas härtill resekostnaderna, skulle man visserligen på detta sätt för de senaste två årens utvandring komma till en summa af 20 millioner kr., äfven med fästadt afseende på, att ej alla dessa utvandrarne begifvit sig till Amerika; men denna summa bör i förhållande till utvandrarne stora antal snarare förvåna genom sin litenhet än tvärtom. För öfrigt får man härvid ej glömma att göra skäligt afseende på de penningssummor, som i form af hemsända resebiljetter, understöd åt hemmavarande anhöriga eller återbetalande af gjorda penningförskott komma landet till godo, och hvilka åtminstone under goda år lära uppgå till flera millioner. Den stora

utvandringen af tjenstehjon och andra obemedlade personer låter i sjelfva verket svårligen på annat sätt förklara sig än så, att mångens reskassa till större eller mindre del utgöres af upplånade penningar, som efter framkomsten återbetalas.

Det är också icke så mycket öfver den direkta kapitalförlusten, som de beklaga sig, hvilka med oblida ögon betrakta utvandringen; utan deras klagomål gälla i främsta rummet den oerhörda förlust af arbetskraft, som genom emigrationen tillskyndas landet. Och att denna förlust är betydlig följer omedelbart af hvad ofvanför sagts om utvandrarnes ålder samt af den omständigheten, att flertalet bland dem tillhöra en samhällsklass, för hvilken maklig hvila och sysslolöshet merendels äro okända ting.

Här möta oss likväl på nytt optimisterna, denna gång rustade med skäl, hvilka väl äro värda vår uppmärksamhet. Om verkligen, invänder man, landet behöfver all denna arbetskraft, hur kommer det då till, att det alls ej förmår betala den med ett pris, som kunde göra det för utvandrarerna lönande att stanna hemma. Detta icke blott vore tänkbart, utan skulle på grund af lagen om tillgång och efterfrågan med nödvändighet inträffa, derest verkligen utvandringen beröfvade landet en sak, som det hade behöf af och kunde med fördel använda.

I den förträffliga, ehuru blott allt för kortfattande monografi öfver utvandringen, som finnes intagen i W. E. Svedelius' år 1875 utgifna Studier i Sveriges Statskunskap, finnes denna uppfattning med eftertryck framhållen i bl. a. följande ord: "Frågan om det afbräck, som fäderneslandet lider genom utvandringen, låter sig slutligen bäst besvaras med en annan fråga, som skulle kunna sålunda uttryckas: har det då blifvit tomt i Sverige efter dem, som reste bort? Skulle så vara att något synnerligt tomrum icke märkes, måste detta vara ett tecken att de, som reste, icke voro outhärliga. Utvandringen framställer sig då icke såsom en afgjordt ond sak ... och man bekymrar sig icke deröfver, men man tackar Gud, som skapat världen så stor, att utrymme icke saknas i andra länder för dem som funno sitt fädernesland för trångt.—Skulle det åter", fortsätter författaren, "börja visa sig, att när bonden reste till Amerika, föll hemmanet i ödesmål, emedan ingen fans, som upptog det lediga hemmansbruket, eller att verkstäder måste stängas eller arbetsföretag afstagna emedan arbetande armar ej mera finnas eller att arbetslöner stegrades till en orimlig höjd, icke i följd af andra orsaker, men blott därför, att arbetarnes antal hade blifvit allt för ringa, eller att priserna på vanliga förnödenheter sjönko till vanvärde, emedan konsumenter saknades, då", menar författaren,—"vore det en obegriplig sak, om icke utvandringen afstagnade, ty krafterna, som hade satt den samma i gång, hade då upphört att verka".[9]

Det ligger en betydlig styrka i dessa anmärkningar, och, ehuru de, såvidt jag förstår, endast omfatta en sida af saken, äro de likväl, från denna sida sedda, omotsägliga. Den säkraste och mest omedelbara verkan af utvandringen är, att den minskar konkurrensen bland arbetarne och derigenom höjer arbetslönerna eller, om dessa redan äro stadda i sjunkande, motverkar deras ytterligare sänkning; vidare, ehuru de hemmavarande arbetarne sålunda bli i tillfälle att öka sin konsumtion, bör likväl minskningen i antalet konsumenter medföra, att priset på alla sådana förnödenheter, som icke helt och hållet äro beroende af prisställningen på den utländska marknaden, varder billigare. Båda dessa omständigheter innebära påtagligen en afgjord fördel för den stora massan af befolkningen, och, ehuru deras verkan på de klasser i samhället, som till större eller mindre del lefva af andras arbete, i allmänhet ej är lika fördelaktig (om ej derigenom att utgifterna för fattigvården förminskas), måste dock inför ett opartiskt omdöme fördelarna härvid anses vida öfverväga olägenheterna. Alltför tvära omkastningar kunna måhända vara skadliga, i hvilken riktning de än gå, men sådana skola endast undantagsvis kunna förorsakas af utvandringen,[10] och i det hela vill det förefalla mig, som skulle de, hvilka från den nu omnämnda synpunkten beklaga utvandringen, härvid hufvudsakligen ledas af den mycket misstänkta patriotism, som framför arbetarens, framför den lefvande människans välfärd sätter den utveckling af landets jordbruk och industri, som nu tyvärr icke kan ske, men skulle vara tänkbar, om vi blott egde "rikligare tillgång på billig arbetskraft". Men de, som så tänka—och de äro beklagligtvis icke få—borde, synes det mig, helst undvika att högt uttala sin mening. I en tid af ett jäsande och tör hända icke alldeles oberättigadt missnöje bland samhällenas mindre lyckligt lottade klasser, kan man ej vara nog försigtig i sina uttalanden, framför allt om man hyllar åsigter, hvilka på ett så slående sätt påminna om den argumentation, som af nordamerikanska sydstaternas plantageegare på sin tid framhades till försvar för slafveriets bibehållande. Dessa voro på intet sätt besjälade af ett onaturligt begär att plåga och förtrycka, de uttalade helt enkelt den förmodan—som omständigheterna sedan bekräftat—att det i framtiden ej skulle varda dem möjligt att mot någon rimlig dagspenning förmå frie arbetare att åtaga sig de sysselsättningar, hvartill de nu kunde tvinga sina slafvar. Följden häraf måste blifva, att en del plantager finge nedläggas, eller åtminstone produktionen på dem bedrifvas i inskränkt skala, allt till oersättlig förlust för—landet. Idel patriotiska känslor således äfven här.—Så länge det står fast, att det, som för den ene utgör billig arbetskraft för den andra betyder svältlön och otillräcklig näring, och intill dess vi få höra yrkandet om den billiga arbetskraftens förmåner framställas af någon, för hvilken det kan komma ifrågaatt *sjelf* tillhandahålla denna billiga

arbetskraft—intill dess torde allt dylikt tal med skäl böra betraktas såsom en yttring af den sida i vår mänskliga natur, hvilken hvar och en, som lefver i ett samhälle, gör icke blott rätt utan äfven klokt i att i möjligaste mån hos sig undertrycka.

* * * * *

Vore nu utvandringens konto—nämligen hvad dess inflytande på landet beträffar—afslutadt med denna sista post, så kunde man ju tycka, att "credit"-sidan i det hela ställer sig ganska fördelaktig. Den förlust, som tillskyndas landet genom de summor, hvilka utvandrarne föra med sig, är icke större, än att den åtminstone under vissa år fullkomligt uppväges af de hemsända penning-remissorna, och den förlust af arbetskraft, hvaröfver man klagat, visar sig vid närmare påseende innebära en bestämd fördel för de talrika klasser i samhället, hvilkas ekonomiska utsigter stiga och falla med arbetslönerna.

Men saken har beklagligtvis äfven en annan sida. Det gifves ännu ett "debit", och innan vi granskat detta, kunna vi ej säga oss ega en klar öfverblick af den verkliga ställningen. Det är sant, att, om vi hafva ett öfverflöd af arbetskraft, kunna vi utan skada afvara en del deraf; men å andra sidan: hafva vi, eller har landet denna arbetskraft *gratis*, efter det så liberalt kan dela med sig deraf åt andra nationer? Detta skulle vara händelsen, om den arbetare, som lemna oss i dag, i fjor hade kommit till oss direkt från himlen eller från utlandet. Visar det sig åter, att landet icke utan stora och måhända oerhörda kostnader har kunnat åt sig uppfostra denna arbetskraft, hvaraf det nu ej har behof, då är det tydligen hit, som frågans ekonomiska tyngdpunkt förflyttar sig, och det betyder härvid litet eller intet, att utvandringen vid den tidpunkt, då den af omständigheterna framkallas, kan innebära en verklig lättnad för landet. Ett exempel skall tydliggöra detta förhållande. Antagom, att en person har använt ett stort kapital, eget eller andras, på uppbyggandet af ett industriellt etablisseman, t. ex. en ångqvarn, och det visar sig, att när qvarnen är färdig och skall sättas i gång, finnes i trakten ej tillräcklig mäld för dess drifvande; då blir det ju i det hela en temligen underordnad fråga, huruvida han nu gör klokare i att nedrifva verket och försälja maskinerna eller att fortsätta att drifva rörelsen, men då utan vinst—den hufvudsakliga skadan är redan skedd och kan ej afhjelpas; den bestod deri, att han utan tillräckligt förutseende nedlade kostnader på ett företag, som till sist visade sig vara af ingen nytta.

Menniskan är, såsom naturfilosoferna ofta anmärkt, vid sin födelse den svagaste af alla skapade varelser. Många år förgå—och dessa blifva med en stigande civilisation allt flera—innan ynglingen eller flickan sjelf förmår att förvärfva sitt uppehälle, och under hvilka de helt och hållet eller delvis äro beroende af den föregående generationens omsorger. Den uppfostran och vård, som sålunda kommer det uppväxande släktet till godo, är att betrakta såsom ett förskotteradt kapital, som det en gång måste återbetala, hufvudsakligen genom att i sin tur sörja för en följande generation. För hvarje individ, som lemna riket (eller ock afgår med döden) innan han ännu hunnit gälda sin andel i denna skuld, tillskyndas uppenbarligen landet en förlust genom det kapital, som på honom blifvit nedlagdt men ej återbetaldt.

Det är ej lätt att skaffa sig ens en ungefärlig föreställning om, hvad en persons uppfostran i medeltal har kostat, då han är fullkomligt i stånd att försörja sig sjelf, hvilket inom den klass, hvarom här alltjemt är fråga, nämligen kroppsarbetarnes, i synnerhet på landet, kan anses inträffa vid fyllda 15 år. På grund af frågans stora intresse har jag likväl sökt uppställa en öfverslagsberäkning i denna riktning, hvars enda anspråk är att ej öfverdrifva det verkliga förhållandet.

I en af den danska nationalekonomen W. Scharling författad uppsats, hvarur ett utdrag för någon tid sedan fans infördt i flera svenska tidningar, anföres bland annat, att i en familj i Danmark, som utan att lida verklig nöd dock befinner sig i torftiga vilkor, underhållskostnaden för hvarje barn kan anses stiga till omkring 100 kr. årligen. Hur obetydlig denna summa än kan synas, är den dock sannolikt mycket för hög för att kunna läggas till grund för en beräkning, som afser våra egna förhållanden. Då nämligen, såsom förut är nämndt, äfven under goda år hela årsinkomsten (lön och stat) för en arbetare på landet endast uppgår till omkring 400 kr., och för en piga i bästa fall till omkring 225 kr., är det tydligt, att i en arbetarefamilj på landsbygden sammanlagda värdet af mannens och hustruns arbete ej kan uppskattas högre än till mellan 6- och 700 kr.[11] Men under sådana omständigheter vore det ju för dem en ren omöjlighet att utan bistånd af fattigvården uppföda en skara af fem eller sex barn, derest hvarje barn droge en årlig medelkostnad af 100 kr.—och fem eller sex barn i den fattiges hem är i många trakter af vårt land snarare regel än undantag. Nedsätta vi deremot strax kostnaden till hälften eller 50 kr., så skall ingen längre kunna påstå, att denna summa är för hög; om man besinnar, att i fall utgiften för kläder och skodon häri får anses ingå med 10 kr. om året, återstår för bekostande af födan endast 11 öre om dagen. I sjelfva verket torde dessa belopp vara alltför små, men om de betraktas som medeltal, utjemnas förhållandet något deraf, att barnen åtminstone efter 10 eller 12 års ålder få i ej obetydlig mån sjelfva bidra till sitt uppehälle. Vid sidan af detta mer än torftiga underhåll, hvilket dock är allt, hvad fattiga föräldrar i vårt land hafva att gifva sina barn, derest de ega ett tillräckligt antal sådana, förefalla de summor, som af staten och kommunerna utgifvas för det uppväxande släktet, såsom jemförelsevis frikostigt tilltagna. Om man nämligen för de senaste åren dividerar utgiftsstaten

för landets samtliga folkskolor med antalet barn i skolåldern, befinnes, att staten och församlingarna gemensamt utgifva omkring 13 kr. årligen för hvarje skolbarn. Antaga vi för att få en rund summa, att äfven föräldrarna bidraga med ett par kronor årligen till hvarje barns undervisning, så skulle följaktligen 65 kr. utgöra årskostnaden för ett barn i skolåldern, uppfödt på landsbygden och i de tarfligaste förhållanden.

Man kunde tycka, att omkostnaden för ett barn i spädnare år borde vara mindre, men detta torde knapt vara fallet. Här tillkommer nämligen en annan faktor: skötsel och vård, hvars värde ej får underskattas, då man vet, hur stor del af modrens arbetstid tages i anspråk för det omsorgsfulla skötandet af ett spädt barn; något som äfven indirekt bekräftas genom den stora dödligheten i fabriksdistrikter, der mödrarna genom att sjelfva nödgas arbeta i fabriker ej kunna egna sina små erforderlig omsorg. Antaga vi således 65 kr. såsom årlig medelkostnad för en persons fysiska och andliga uppfostran inom de fattigaste klasserna,[12] så har vid fyllda 15 år en summa af i rundt tal 1,000 kr. blifvit honom påkostad, och detta är följaktligen det minsta belopp, som han har att utöfver sitt eget uppehälle förtjena genom sitt arbete, derest ej hans existens skall anses innebära en förlust för det allmänna.[13]

För att nu finna det uppfostringskapital, som genom de två sista årens utvandring kan anses ha gått förloradt, vore det ännu ej rätt att multiplicera de nämnda 1,000 kronorna med hela antalet utvandrare. Detta skulle vara berättigadt, derest alla utvandrarne befunde sig i åldern 15-25 år, ty personer i denna ålder hafva i allmänhet ännu ej börjat att arbeta för andras uppehälle, om ej genom för framtiden afsedda besparingar (hvilka de naturligtvis medtaga vid afresan) och deras egen uppfostran är afslutad. För alla andra åter måste ett afdrag göras: för barn under 15 år derför, att på dem ännu ej hela uppfostringskapitalet blifvit användt; för personer öfver 25 år, derför att dessa kunna anses hafva till större eller mindre del återbetalt samma kapital. Under förutsättning att fördelningen i åldersklasser bland emigranterna under de sista två åren varit densamma, som de föregående decenniernas utvandrarsstatistik angifver, visar en enkel beräkning,[14] att, om utvandrarne mellan 15 och 25 år tages till värdeenheter i ofvan antydda mening, motsvarar en utvandring af 100,000 personer omkring 70,000 dylika värdeenheter, eller med andra ord: 70 millioner kronor utgör efter en synnerligen låg uppskattning det kapital, som har gått för landet förloradt genom 1880 och 1881 års utvandring.

Naturligtvis är en dylik förlust icke att uppfatta på alldeles samma sätt som de, hvilka drabba ett land genom felsläende af dess skörd eller dermed jemförliga olyckor. De utgifter, hvarom här är fråga, ligga ju i allmänhet temligen långt tillbaka i tiden; återbetalandet skulle efterhand hafva försiggått i den närmaste framtiden, men att ett sådant återbetalande i verkligheten komme att ega rum, äfven om utvandrarne stannat hemma, är långt ifrån gifvet. Motsatsen är snarare att förmoda, ty, derest utvandringen har sin orsak i ett öfverflöd på arbetskraft, skulle följden af de nu emigrerades kvarstannande i hemmet antagligen blifva, att ett motsvarande antal af landets invånare finge inskränka sig till att med sitt arbete förvärfva blott sitt eget uppehälle och följaktligen ända till sin död kvarstå såsom samhällets gäldenärer i ofvan antydda mening. Genom sjelfva utvandringen förlorar landet i sådant fall egentligen ingenting, utan denna är då i verkligheten blott att betrakta såsom konstaterandet af en redan liden förlust, afskrifningen af en rent nominel tillgång, hvilken en gång blifvit bokförd till ett värde motsvarande kostnaden, men som, när den skall realiseras, visar sig mer eller mindre värdelös.

Vore derför den nu försiggångna utvandringen ett enstaka fenomen, hvars upprepande man ej behöfde befara, så kunde det väl med skäl sägas, att de nu antydda förhållandena icke förtjena större uppmärksamhet, än man i allmänhet är böjd att skänka ett redan öfverståndet lidande; men beklagligen rättfärdigar ingenting en dylik förhoppning. Om än utvandringen för ögonblicket torde hafva kulminerat, har den dock säkerligen ej afstannat för alltid; med ledning af de senaste decenniernas erfarenhet torde vi snarare få göra oss beredda på en fortsatt emigration af i medeltal åtminstone 20,000 personer årligen. Är denna förmodan grundad, leder en betraktelse af samma slag som den nyss genomförda till det resultat, att vi äfven för närvarande årligen utgifva en summa af allraminst 14 millioner kr. för intet annat ändamål än att åstadkomma en framtida emigration.

Man är nu sannolikt trött på siffror och skall måhända till och med förebrå mig att hafva velat inskränka spörsmålet om utvandringens betydelse för vårt land till en naken penningfråga, under förgätande af alla högre, ideela synpunkter. Enligt mångens påståande ligger det ju något för vår patriotiska stolthet i hög grad tilltalande i den föreställningen, att vårt lilla folk tager en så betydande del i det storartade kulturarbete, som i våra dagar försiggår på det vestra halfklotet. Härvid synes man likväl ej betänka, huru föga de personer, som utvandra från vårt land, i allmänhet äro egnade att föra civilisationen framåt. Med frånräkande af ett enda lysande undantag har man just icke sport, att någon till Amerika utvandrad svensk derstädes lyckats förvärfva, hvad man plägar kalla ett namn. Dock, hvad som icke sker i första generationen kan möjligen inträffa i den nästa[15] och man skall måhända tycka, det dessa förmodade frukter af emigrationen väl uppväga de pekuniära uppoffringar derför, som vi nu få vidkännas. Men hvilka "vi"? Beklagligtvis utgår, såsom ofvan antyds, endast en

mindre del af utgifterna för emigranternas uppfostran ur det allmännas kassor, under det större delen af denna egendomliga pålaga, såsom det ofta plägar ske, drabbar just dem, hvilka minst äro i stånd att bära den. Det är genom tusentals fattiga föräldrars mödor och försakelse,—försakelse, märk väl, ej blott af beqvämlighet och vällefnad, men af snart sagdt alla lifvets ädlare sysselsättningar och intressen, som utvandrarkontingenten åvägabringas, och om dessa föräldrar äro mindre känsliga för den ära de tillskynda sitt fädernesland genom att bidraga till Amerikas civiliserande, bör detta måhända ej räknas dem till last, då de ju just för den sakens skull få eftersätta så mycket af sin egen civilisation. Om ett träd sätter alltför rikligt med frukt, utmattas det lätt sjelft dervid; på samma sätt torde utvandringen eller rättare de sociala vanor, som föranleda den, vara att anse som en af de mäktigast bidragande orsakerna till det sorgliga, men påtagliga förhållandet i nutiden, att de fattigaste klasserna i samhället så föga eller alls intet varda delaktiga af det framåtskridande i odling och lefnadssätt, hvaraf vår tidsålder berömmar sig. Verlden går framåt, men de blifva efter, de ha ej tid att taga del i civilisationens vare sig arbeten eller fröjder: de hafva så brådt med att uppföda nya varelser, åt hvilka de ej ens skola kunna bereda en lott, jemförlig med sin egen. De äro proletärer, de förblifva proletärer, och de anstränga sig ända till blods för att framalstra nya proletärer eller—när det vill sig väl—emigranter.

* * * * *

I ordningen följer nu, att för ett ögonblick ledsaga utvandrarerna till hans nya hemland och tillse, huru det går honom der. Beklagligtvis äro de underrättelser man eger om de svenske utvandrarernas ställning i Amerika, i allmänhet både knapphändiga och hvarandra temligen motsägande. Till någon del torde väl detta bero på svårigheten att inhemta noggranna underrättelser om en hand full menniskor, kringströdda öfver en vidsträckt yta och uppblandade, äfven der de mest hålla sig tillsammans, med en mängd folk af andra nationaliteter samt infödda. Men i det hela torde dock berättelsernas bristande öfverensstämmelse häntyda på, att emigranternas lif i verkligheten företer stora motsatser och stora vexlingar, att den invandrade främlingens ställning, om än under normala förhållanden långtifrån dålig, dock vida mer än den infödde amerikanarens är blottställd för de konjunkturernas vindkast, som ej i något land helt och hållet uteblifva. Detta är för öfrigt nästan sjelfklart. De platser inom industrien, som en för ögonblicket stegrad spekulation framkallat, och hvilka man, när minskning blir nödvändig, först indrager; en tillfällig arbetsförtjenst vid jordbruket, hvilken upphör, när skörden är afslutad: dylikt skall i allmänhet varda den nykomnes lott. Vill han sjelf nedsätta sig som jordbrukare, kan han med sina ringa tillgångar ofta endast komma i besittning af de längst ute i ödemarken belägna "homestead"-landen, der jordbruket äfven under goda år nätt och jemt bär de dryga transportkostnaderna: ett prisfall på landtmannaprodukter eller en förhöjning af jernvägstaxorna, och vinsten förvandlas i förlust. [16] För honom återstår då endast att öfvergifva den farm, på hvilken han redan nedlagt penningar och arbete för att om möjligt söka skaffa sig en bättre, hvartill han dock har så mycket mindre utsigt att lyckas, som lagen, sedan nybyggaren lemnat den jord han först förvärfvat, icke längre på lika billiga vilkor medgifver honom upptagandet af nytt land. Att stanna kvar är emellertid ogörligt; han måste på nytt sätta ut "prärieskonerten", begifva sig af med familj och husgeråd instufvade i en af dessa med soltält öfverdragna vagnar, hvilka i ofvannämnda ärende stadda så ofta möta den resande på hans väg öfver prärien, hvar och en gömmande i sitt inre en myckenhet af svikna förväntningar och en liten rest af ovisst hopp.—Så gästfri är naturligen icke amerikanaren, att hän skulle medgifva den sjelfbjudne främlingen företräde framför husets egna barn; utan längst nere vid bordet får denna taga plats, och är maten rikligt tilltagen, får nog äfven han sin del, men inträffar förknappning, händer det lätt, att när turen kommer till honom att taga, äro faten redan tomma.

Rätt betecknande i detta afseende äro ett par uppsatser rörande utvandrarernas ställning i Amerika, som finnas intagna i en för några år sedan utgifven svensk tidskrift.[17] I den förra af dessa uppsatser, som skrefs år 1873, skildras emigrantens ställning såsom i det hela mycket gynsam, han hade endast att förfara med försigtighet och omtanke, taga sig till vara för svekfulla agenter och värfvare, och allt skulle gå väl; det heter till och med att "de fall, när någon, som utvandrat utan öfverdrifna förväntningar, men med frisk vilja och någorlunda arbetsduglighet, haft grundad anledning att klaga öfver sitt öde, äro lätt räknade". Men mot slutet af nämnda år inträffade, som bekant, i Amerika en ekonomisk kris, hvars verkningar med dubbel våldsamhet måste ha drabbat de element i befolkningen, som ännu ej fått fast fot i det nya hemlandet; och i den tidskriftsuppsats, hvori ämnet följande år återupptages är allt som med ett trollslag förändradt. De färger, hvori den olycklige emigrantens öde nu skildras, äro i sanning så mörka, att man måste fråga sig, huruvida det ej för det lyckligtvis ej synnerligen betydliga antal utvandrare, som detta år lemnade vårt land för att begifva sig öfver Atlanten, hade varit bättre, om de förgåtts i öppna hafvet i stället för att landa på en kust, der endast en snabb undergång väntade dem. Ty af hvad förut blifvit sagdt om utvandrarernas medförda kapitalförmögenhet, lär vara klart, att, om det för mången är svårt nog att komma åstad till Amerika, varder det för än flera en ren omöjlighet att återvända hem. Men hurudan en mans och ännu mer en kvinnas lott under dylika omständigheter måste blifva, derom är ej af nöden att orda; då jag ej har till uppgift att söka anslå känslighetens strängar, så framt de ej vid blotta omnämmandet af så sorgliga

förhållanden af sig sjelfva vibrera.—Man skall måhända säga, att utvandren har sin egen sorglöshet, sin dumdristighet att tacka för utgången. Men äfven om detta utan all inskränkning vore sant, minskar det tydligen på intet sätt det svåra i hans belägenhet; ej heller borde det kunna förringa vårt medlidande, eller kanske hellre vår känsla af ansvar, om vi blott besinna, huru litet af förutseende och klok beräkning, man har rätt att vänta hos personer, tillhörande en samhällsklass, som af den hårda nödvändigheten ständigt tvangs att lefva ur hand i mun. Liksom gamla soldater blifva de likgiltiga för faran genom att ständigt hafva den för ögonen.—För öfrigt ligger också i denna naiva sorglöshet något ädelt och rörande. En person, som för ej länge sedan vid ett besök i Liverpool sammanträffat med några svenska emigranter, berättade för mig åtskilliga rätt betecknande drag, bland hvilka ett par, trots sin obetydlighet här må anföras. De ifrågavarande utvandrarna voro ett antal män, simpla arbetskarlar från olika delar af landet, hvilka på resan slagit följe. Ingen af dem kunde ett ord engelska, men denna bekymmersamma omständighet vållade dem ej den ringaste oro. De reste ju till Amerika för att arbeta, ej för att hålla tal, och hvartill behöfdes då kunskap i främmande språk? Sitt resgods hade de aflemnat i Göteborg; hvart det sedan tagit vägen, derom egde de ingen aning. De litade i detta afseende på agenten, hvilket antagligen var det klokaste, då sannolikt intet val förefans. Den ekipering de sjelfva medförde var också af enklaste slag; det mest anmärkningsvärda deribland utgjordes af en blomkruka med en halft förvissnad Calla uti, hvilken en af dem bar på armen. Denna hade han medfört hemifrån och skulle nu i dess sällskap antråda resan öfver verldshafvet. Det är ej godt att veta, i hvilken afsigt han belastat sig med en så föga nödvändig artikel—min sagesman förmodade skämtsamt, att han ämnade rikta det nya landets flora med en derstädes okänd art—men mera sannolikt synes, att han vid afresan ej kunnat förmå sig till att låta blomman hemma borttvina af brist på skötsel; och är denna förmodan riktig, torde denna utvandrare åtminstone ej hört till det slaget, som lemna hustru och barn efter sig i elände. Vi önska honom lycka med sin Calla; under resan torde den väl komma att vålla honom åtskilligt besvär, men när han slutligen efter talrika vedermodor fört den oskadd fram till sitt nya hem i Kansas eller Minnesota, kan han ju berömma sig af att i blomman och i den mull, som omger dess rötter, hafva medfört ett stycke af fosterjorden! Ett mycket litet stycke visserligen, men, äfven om han stannat hemma, är det just ej troligt, att han någonsin skulle hafva lyckats förvärfva ett större...

Emigrationen till Amerika, utgör, såsom förut är nämdt, den ojemförligt största delen af den svenska utvandringen. Vid sidan af den pågår likväl äfven en annan utvandring, som, om än till antalet mindre betydande och äfven i öfrigt företeende vida anspråkslösare former, dock på grund af de sorgliga eller rent af ruskiga förhållanden, hvarmed den står i samband, måhända i lika hög grad som den amerikanska är förtjent af en allvarlig uppmärksamhet. Jag menar den beryktade utvandringen och den kanske ännu mer beryktade återinvandringen af svenskt tjenstfolk, som från de södra provinserna af vårt land begifva sig ut att söka arbete i Danmark och Nordtyskland.[18] Offentliga myndigheter och enskilda personer hafva ofta och med eftertryck ifrat mot denna utvandring, som genom sina följder onekligen närmar sig till en riksskandal, men i de bortresandes hemtrakter betraktas den, efter hvad man försäkrat mig, ej med obliida ögon, emedan kommunerna på detta sätt för en tid befrias från några af sina sämsta element. Det är nämligen, såsom man lätt förstår, icke förmögna hemmansegares söner och döttrar, som låta locka sig ut i främmande land att der tjena mot en lön, som föga om ens något öfverstiger, hvad som erbjudes här hemma. Utan det är gemenligen socknarnes värsta afskrap, barn uppväxta i de sämsta hem, och af hvilka ej annat kan väntas, än att de skola träda i sina fäders och mödrars fotspår; och man är glad att tills vidare varda dem qvitt. Vanligen återkomma de dock efter några år, och nu blir gerna den sista villan värre än den första. Ynglingarna hafva under sitt kringstrykande lefnadssätt oftast insupit råa och förderfvade seder, och, hvad de unga qvinnorna beträffar, heter det i en embetsberättelse rörande denna angelägenhet, att de "vanligen återvända hem, häfdade och vanärade".[19] Under de senare åren har det upprepade gånger händt, att återresan skett medelst fångskjuts och under de mest hjertslitande omständigheter. Om vi i tankarne följa en dylik ung qvinnas lefnadsbana, upprullar sig för våra blickar en sådan följd af dystra och förtviflade taflor, att inbillningen svårligen kan skapa något mera upprörande. Uppfödd i ett hem, som knappast i något afseende motsvarar de föreställningar, vi äro vana att förbinda med detta ord, i ett hem, der torftigheten i den andliga omvårdnaden endast kan jämföras med den materiela bristen,—sjelf måhända frukten af en af dessa lösliga förbindelser, som äfven på landsbygden numera äro så sorgligt allmänna, omfattar hon med ifver hvarje tillfälle, lika godt hvilket, att komma bort från en trakt, der hon under hela sin uppväxt öfverallt mötts af ovilja och förakt. Om några äregiriga förhoppningar lär föga kunna vara tal; om hon gjort sig några sådana, skola de blott alltför snart komma på skam. Hennes arbete är på det ställe, dit hon kommer, hvarken mindre tungt eller mera ansedt, än hvad hon förut varit van vid; dertill kommer det nedtryckande i att nödgas lik en döfstum färdas i en omgifning, af hvars språk, vore det blott genom en ringa dialektolikhet skildt från hennes eget, hon länge ej förstår en stafvelse. Småningom, vi vilja antaga det, repar hon dock mod, menniskorna äro vänliga mot henne, troligen långt mer än fallet varit i hennes hembygd; af det främmande tungomålet har hon omsider lärt sig åtminstone hvad "hübsches Mädchen" betyder—och har hon på sin lott erhållit något af den stolta nordiska skönhet, hvilken särdeles i de här ifrågavarande trakterna ej sällan påträffas bland vår allmoges döttrar, slår det ej fel, att hon skall få höra detta uttryck ofta. Till sist inbillar hon sig måhända, att någon, som använder det, dermed menar något mera eller bättre än en tom artighet—och

från detta ögonblick är hennes öde besegladt. Ty hon befinner sig, det är öfverflödigt att påminna derom, ej i alldeles samma belägenhet, som hennes systrar bland de lyckligare lottade: dessa kunna, om de få lust dertill, utan fara låna sitt öra åt smickrets alla retelser, låta utströ för sina fötter den beundrande vältalighetens blomster, vissa att alltid i rätta ögonblicket kunna draga sig tillbaka inom sköldborgen af sin hägnande familj—men om en dylik stackare endast "räcker djefvulen ett finger, griper han strax efter hela handen". Hon blir mor. Moderskärlekens fröjder äro, påstår man, äfven under de gynsammaste yttre förhållanden blandade med mångfaldig bitterhet; med hvilka känslor skall då den afvakta sin stund, som befinner sig ensam bland främlingar, utan tillgångar, utan att en vänlig hand räckes henne till hjälp i det ömmaste ögonblick?—Att vid domstolarne utkräfvade de rättigheter, som lagen i de flesta länder ännu tillerkänner henne, dertill saknar hon måhända mod eller förmåga, och sedan hon en tid med ringa framgång försökt sig på det konststycket att jemte sitt eget lif uppehålla ännu ett annat, möter henne slutligen samhället, till hvars barmhertighet hon ser sig hänvisad, i skepnaden af en gendarm, som med fångtransport skall forsla henne till det ställe, som hon under nuvarande omständigheter, sist bland alla på jorden ville återse, nämligen hembygden. Ej osannolikt är hennes belägenhet vid ankomsten till fäderneslandet af det uppseendeväckande slag, som på sista tiden stundom gifvit anledning till tidningsartiklar, i hvilka det ljungas mot "tyskarnes hänsynslöshet", hvilka ej finna sin räkning vid att med oss dela en fattigböroda, hvaraf åtminstone halparten, så kan det tyckas, rätteligen borde tillkomma dem. Här af har hon dock begripligtvis ingen fördel: det är ej mycket troligt, att diplomaternas pennor för hennes skull skola sättas i rörelse; resan fortsattes till hemmet, och dermed är hennes korta saga slut. Ty resten deraf eger ej mycket intresse: huru hon med sitt barn, eller sina barn inqvarteras i fattigstugan, ett mål för sina olyckskamraters gäckeri, för allt hvad småsinnet och elakheten eger mest kränkande och nedsättande; huru hennes lif, derest hon ej, hvilket är troligast, snart sjunker än djupare, förflyter under ett hopplöst släparbete och ett lika hopplöst grubbel, öfver hvad hon dock i grunden förskyllat, efter en så oerhördt grym lott, ett så utsägligt elände drabbat henne, henne framför andra. Fåfång fråga! Skrifver icke apostelen Paulus, att "en krukomakare har makt att skapa ett kar till heder, ett annat till vanheder"?—Mycket mer måste då detta vara fallet med den upphöjda rättvisa, hvars synliga representant på jorden är samhället...

Det är ej blott till vårt medlidande, som en ur verkligheten hemtad bild, sådan som den här tecknade vill tala. Den vill också komma oss att besinna, det vi äro på väg att förlora något, som borde vara oss alla lika dyrbart, jag menar vår nations goda namn och rykte. Om vi anse oss ha skäl att klaga, att våra grannländer på ett orättmätigt sätt pålägga oss något af sin egen fattigböroda, med hvilka ögon skola väl dessa betrakta ett land, och hur skulle vi sjelfva bedöma ett sådant, som årligen i hundratal utsänder sina döttrar för att hos grannarne låta bruka sig till skörlefnad? Här om någonsin borde vår patriotiska känsla finna sig berörd, om denna känsla eljest är mottaglig för något annat än smicker. Af våra landsmän befinna sig i främmande land ett antal, som rätt snart torde uppgå till en half million. Hvad veta vi om dessa mer, än att de allesamman af en eller annan anledning funnit sig öfverflödiga i hemmet? Är här ingen risk å färde? Om än de flesta—och bästa—af dessa äro undangömda i Amerikas ödemarker, lefva dock bland våra närmaste grannfolk, hvilkas aktning i främsta rummet borde vara oss dyrbar, tillräckligt många för att både genom sitt antal och än mer genom sin beskaffenhet uppväcka verkliga farhågor. Hos svenskt arbetsfolk i Danmark hör man just inga andra egenskaper prisas än deras villighet att fördraga äfven den uslaste kost—en förmåga hos svenskarne, som ännu liksom under medeltiden, sätter våra danska bröder i förvåning; under det att familjära uttryck sådana som "svenska visiter", användt för att beteckna inbrottsstöld eller ficktjufnad, begångna af svenska äfventyrare i Danmark, tillräckligt vittna om de känslor, som man på andra sidan sundet hyser för oss. Äfven från Norge, der svenskarne äro lika talrika som i Danmark,[20] förspörjes tid efter annan ryktet om råa ogerningar, för hvilka svenska landstrykare anklagas eller hållas misstänkta. Den tid är törhända icke aflägsen, då det att vara svensk skall i Norge och Danmark anses för en lika dålig rekommendation, som det att vara irländare nu är i England. Man får ej, sällan höra det framhållas såsom ett bevis på "spänstighet" hos vårt folk, att det vid första (?) motgång tänker på utvandring. På förskönande benämningar är modersmålet rikt. Mig vill det synas, som om ett folk ådagalade en långt mera berömvärd spänstighet, om det förmådde att i onda som goda år anständigt lifnära sina medborgare utan att nödgas utsända dem i skaror för att söka sitt uppehälle vid främmandes dörrar.

Vårt slutomdöme om utvandringen kan således ej gerna blifva obetingadt fördelaktigt. Väl kan den under tider af ekonomiskt trångmål och arbetslöshet utgöra ett värdefullt, om än i allmänhet otillräckligt medel att förbättra ställningen, hvarför det också vore högst oklokt att, såsom i forna tider skett och ännu någon gång föreslås, söka med tvångsmedel hämma eller inskränka utvandringen. Men å andra sidan eger denna rörelse derjemte, särdeles om den betraktas som ett fortlöpande fenomen, så många betänkliga sidor, att det utan tvifvel vore till verklig fromma för vårt land, om den kunde genom naturliga, tvångsfria medel för framtiden förebyggas eller åtminstone inskränkas. Men att söka utfinna dylika medel utan att först hafva bildat sig ett klart begrepp om utvandringens allmänaste orsaker, vore lika hopplöst som för en läkare att söka bota en sjukdom, hvars diagnos är honom obekant. Frågan om utvandringens orsaker skall därför bli föremålet för återstoden af denna lilla uppsats.

II.

Finge man tro allt som talas och skrives, vore utvandringens orsaker lika talrika som sanden i hafvet. [21] Knapptast har under de senaste åren någon allmän angelägenhet stått på dagordningen, utan att den af än det ena än det andra partiet blifvit stäld i ett förment orsakssammanhang med utvandringen. Riksdagen kan ej fatta ett beslut, regeringen icke utfärda en förordning, utan att den missnöjda fraktionen strax framkommer med dystra spådomar om, "att följderna af detta okloka steg snart skola visa sig i en ökad emigration". Dylika påståenden, vanligen anförda utan skymsen af en motivering, kunna väl stundom te sig lustiga nog men äro dock i grunden ett sorgligt tecken, ty det händer lätt, att en i sig sjelf vigtig fråga, på detta sätt använd som en käpphäst i partistriden, snart nog uppväcker leda och afsmak, utan att någonsin hafva varit på allvar diskuterad. Dock skall ej nekas, att mycket af hvad man sålunda påstår, kan ega sin riktighet, om nämligen betraktelsen öfver emigrationens orsaker utsträcker till enskilda fall; ty allt, som kan skapa missnöjda, kan väl äfven skapa emigranter, åtminstone när bandet som sammanknyter den enskilde vid fosterjorden förut af andra orsaker blifvit tillräckligt försvagadt. Hvad särskildt de ofta påpekade missförhållandena på det kyrkliga och religiösa området beträffar, är det ej blott en sannolik förmodan, utan låter sig verkligen till en del med statistiska uppgifter bestyrka,[22] att dessa på sina ställen utgöra en mäktigt bidragande orsak till utvandringen. Det är därför att hoppas, att när den ofördragsamhet eller snarare bristande liberalitet hos vår statskyrka, hvarigenom den väl tillåter sina bekännare att öfvergå till främmande läror, men endast så att säga mot särskild betalning, en gång försvunnit—en fråga, som ju för närvarande står på dagordningen,[23] denna åtgärd skall åt landet bevara åtskilliga aktningvärda medborgare, hvilka nu hellre utvandra, än de underkasta sig att nödgas lemna materielt understöd åt en kyrka, hvars lärosatser de icke kunna gilla.

Med tillgripande af dylika förklaringar skulle vi likväl endast kunna göra oss reda för tio- och hundratalen i utvandringens facit. Gå vi åter till siffrorna af högre rang, betrakta vi företeelsen i dess helhet, då är en annan förklaringsgrund så i ögonen fallande, att, så vidt jag vet, alla de, som å embetets vägnar eller eljest efter sorgfälligt öfvervägande yttrat sig om utvandringen, alltid i främsta rummet påpekat denna såsom den vigtigaste orsaken; nämligen de mindre bemedlades önskan att å sig och de sina bereda en i ekonomiskt och derigenom i socialt afseende bättre och mera betryggad ställning. Om och till hvilken grad denna önskan är berättigad eller oberättigad är en fråga, som här gerna kunde lemnas å sido.[24] Att den *kan* vara det senare, bör väl ej förnekas, och det är tillåtet att tro, om deri kan ligga någon tröst, att den i sådant fall oftast straffar sig sjelf. Men det är å andra sidan blott allt för påtagligt, att de, hvilka strängast klandra utvandringen samt beskylla honom för "materialistisk njutningslystnad" eller "förgätenhet af psalmistens ord: blif i landet och föd dig redliga", [25] därför att han iakttager ett handlingssätt, som de, om de påträffa det hos personer af sin egen klass, pläga anse vittna om duglighet, företagsamhet och ett ädelt uppåtsträfvande sinnelag—det är allt för klart, att dessa å sin sida hafva förgätit det första villkoret för ett opartiskt omdöme, som är att i tanken sätta sig sjelf i den persons ställning, hvars uppförande man vill bedöma och med sitt samvete afgöra, huru man i hans ställe skulle hafva handlat. För de flesta är en dylik tankeoperation helt enkelt utförbar, emedan de från barndomen blifvit vana att betrakta sig sjelfva såsom varelser af ett annat, och naturligtvis högre slag, än de personer, som stå under dem på samhällsordningens skala. Det går med dem som med "Lejonet" i August Blanche's komedi, hvilken helt käckt förmenade, att handtverkare och deras vederlikar af naturen äro ämnade att "lefva ett uselt lif".[26] Så öppenhjertiga äro väl icke många, men tankegången, som ligger till grund för detta nobla uttalande, lära vi väl tyvärr litet hvar få vidkännas. Begäret att herska, fåfängan att se andra under sig, att smickras af deras krypande ödmjukhet, känna sin storhet fördubblad vid åsynen af deras ringhet—hör sannolikt till de djupast rotade känslorna i vår menliga natur. Men djupt rotade eller ej måste dessa känslor bort; ty de äro samhällsfiendliga (såvida samhället ej längre befinner sig i det mest primitiva tillstånd), de äro "samhällsupplösande" i en helt annan grad än alla vare sig positivistiska eller till och med kommunistiska *teorier*, emedan de reta till vrede, emedan de uppväcka den blindaste, den mest våldsamma bland alla lidelser, och detta hos människor, hvilka genom sin otillräckliga uppfostran äro minst i stånd att beherska sina lidelser.—Vår svenska arbetarebefolkning har flera gånger och vid kritiska tillfällen aflagt prof på en besinningsfullhet, ett ordningsälskande sinnelag, som hos hvarje opartisk åskådare måste uppväcka den största beundran. Men det är troligt, att äfven dess tålmod har en gräns. Och när en gång den social-revolutionära stormflod bryter fram, hvars anryckande af de mest framsynta män i Europa betraktas som en blott tidsfråga, är väl knapt annat tänkbart än att en svallvåg deraf skall slå in äfven öfver våra skär. "Kapitalistens beqvämliga hvila efter väl förrättadt jordiskt förvärf är icke mensklighetens mål. Mot en klass, som skulle våga att så anse det, kastar hopen bort sitt lif i förtviflade uppror, vore det också blott för att emot den betyga sitt förakt." Orden tillhöra Geijer, [27] och de utgöra säkerligen en varning för mången äfven i vårt land. De, som ej vilja gifva akt på tidens tecken, må skylla sig sjelfva. De, som göra allt för att påskynda, ingenting för att fördröja revolutionens inbrott eller förmildra dess verkningar, måste taga följderna. Om de kallblodigt samtycka

till att låta arbetarebefolkningen förvandlas till en utarmad, derigenom rå och okunnig pöbel, skola de få erfara, att dessa egenskaper, alltid farliga, äro farligast, när pöbeln en gång blir herre.—

På helt annat sätt dömer en man, som sjelf lefvat bland folket och hyser medkänsla derför, om dess sträfvande efter materiel förkofran. "Äfven för den såsom penningsniken ansedda Värendsbon", säger i den förut anförda berättelsen kyrkoherden Kronblad i Linnaryd, "är penningen icke ändamål utan blott medel. Ändamålet, det eftersträfvade idealet är *att förbättra och höja sin samhällsställning*. Kan han vinna detta mål på annat sätt t. ex. genom studier, är han i allmänhet strax villig att lemna å sido sträfvandet att samla penningar. Men eljest är han för detta måls vinnande beredd att underkasta sig de största försakelser, det ihärdigaste arbete. Han är beredd att resa till jernvägarne och der arbeta hur mycket som helst, att resa till Amerika, Kalifornien, Australien eller hvar som helst. Men han älskar innerligt sitt fosterland, samt längtar oupphörligt tillbaka hem igen." Detta omdöme, som sannolikt skulle kunna utsträckas att gälla om en långt större del af vår befolkning än den, som det närmast afser, kan ej gerna fränkännas vitsord, och det talar om ett folk, hvilket är godt som guld—i alla händelser för godt att skymfas...

Vore nu förhållandena i Amerika eller annorstädes i utlandet alldeles ovanligt lysande och gynsamma, behöfdes i sjelfva verket ingen annan förklaring af utvandringens faktum; ty det bättre är ju äfven det godas fiende. Men efter allt, hvad man har sig bekant, är det icke så, utan den högsta ärelystnad, utvandranen må kunna hysa, så framt hans förhoppningar ej strax af verkligheten skola bringas på skam, är att med träget arbete kunna förskaffa sig en tarflig bergning. Om han för att vinna detta mål måste resa öfver hafven, återstår ju till sist ingen annan möjlighet, än att äfven denna anspråkslösa lott här hemma ej kan komma alla till del. Att så åtminstone till sina tider varit händelsen, skall väl ingen på allvar kunna förneka. Då man vet, att de svåra missväxtåren mot slutet af 1860-talet omedelbart efterföljdes af den största dittills kända utvandringen, hvem tvekar väl att sätta dessa båda tilldragelser i förhållande af orsak och verkan? Och äfven den än större emigration, som vi nu senast upplefvat, skulle väl knapt hafva blifvit så omfattande, om den ej stått under inflytande af de ekonomiskt tryckta förhållandena under slutet af sistlidna årtionde. Men det är af yttersta vikt att här besinna—och hufvudafsigten med dessa blad är att söka inskräpa—att dylika tillfälliga omständigheter ej ensamma äro tillräckliga för att förklara utvandringens företeelse, sådan den faktiskt framträder. Vårt land lider dock ej ständigt af ogynsamma konjunkture, och missväxtåren omvexla lyckligtvis äfven hos oss i regeln med ett långt större antal goda eller medelmåttiga år. Hur kan det då komma sig, att, under det de dåliga åren utdrifva skaror af emigranter, gifva de goda åren alldeles icke anledning till någon motsvarande återinvandring eller inflyttning från andra länder? Jemte och under de tillfälliga orsakerna måste finnas en konstant, alltjemt verkande dylik. Och för att finna denna behöfva vi ej söka länge; svaret ligger uttryckt i sjelfva den framställda frågan, endast vi gifva denna en annan form. Om vi nämligen ofta hafva öfverflöd på folk, men deremot aldrig en motsvarande brist, så vill ju detta, blott med andra ord uttryckt, säga, att vi i det hela hafva för mycket. Orsaken till utvandringen måste med ett ord sökas i en alltför hastig folkökning.[28]

Man hyser ofta, såsom det blifvit anmärkt, de mest oriktiga föreställningar om, hvad det innebär, då ett lands folkmängd uppgifves under året hafva blifvit ökad med, till exempel 50,000 personer. Många menniskor få härvid den föreställningen, att landet nu eger 50,000 *nyfödda barn* mer än året förut. Men detta är naturligtvis sällan eller aldrig fallet. Under tiden hafva ju samtliga invånare i landet blifvit ett år äldre: hvarje åldersklass har under året, för att så säga, uppflyttat i en högre klass, hvilken dervid i regeln blifvit till antalet starkare än året förut; folkökningen utgör derför i allmänhet en samtidigt försiggående tillväxt af befolkningens *alla* lager. En svensk författare[29] har i en synnerligen åskådlig bild återgifvit detta förhållande, då han betecknar de under året födda såsom "de nya skotten" på befolkningens träd, folkökningen i dess helhet åter såsom "den årsring, hvarmed trädet i sin helhet tillväxer, och som ställer ökade anspråk på den mark, hvarå trädet har sin plats".

När särskildt fråga uppstår, om det inflytande folkökningen kan anses hafva utöfvat på emigrationen, är det häraf klart, att man icke så mycket har att sysselsätta sig med de senast förflutna årens nativitet, som ej mera med ökningen inom den särskilda åldersgrupp, hvarur utvandranes led hufvudsakligen rekryteras, hvilken, såsom förut visats, utgöres af befolkningen mellan 21 och 30 år. Man föranledes häraf till den frågan: har inom åldersklasserna 21-30 år sedan tiden för den sista massutvandringen någon betydligare ökning egt rum? En blick på de statistiska tabellerna visar, att detta i högsta grad varit fallet. Vid slutet af år 1871 utgjorde antalet personer i åldern 21-30 år omkring 630,000,[30] och för detta antal, som skulle ha varit ansenligt större, om ej de nästföregående årens utvandring egt rum, saknades under de följande goda åren ej tillfälle till utkomst och bosättning. Gå vi åter för samma år 1871 till uppgifterna för den närmast föregående åldersgruppen 11-20 år, d. v. s. den, som innefattar de personer, hvilka nu, om de lefva, befinna sig i åldern 21-30 år, finna vi der det betydligt större antalet af omkring 830,000. Den anmärkningsvärda skilnaden förklaras till någon del deraf, att den förra åldersgruppen mer än den senare decimerats af föregående årens utvandring. Men hufvudorsaken ligger i den stora nativiteten under årtiondet 1851-1860 (hvarifrån ju den senare

åldersgruppen härstammar) hvilken med ett verkligt jättesprång höjer sig öfver 1840-talets nativitet och endast öfverträffas af den än starkare fruktsamheten under förra hälften af 1860-talet.

Nu är som bekant åldern 11-20 år af alla den lifskraftigaste, och med tillhjälp af de tillgängliga dödlighetstabellerna är det lätt att dels konstatera, dels beräkna, att på sin höjd 40,000 af det sistnämnda antalet under nu förflutna årtionde skördats af döden; återstår följaktligen 790,000; eller med andra ord: *derest utvandringen ej trädte emellan, skulle antalet af Sveriges invånare i åldern 21-30 år, som vid slutet af 1871 utgjorde 630,000, vid slutet af år 1881 hafva uppgått till 790,000,[31] hvilket utgör en ökning af mer än 25 procent.*

Här hafva vi då, såsom jag tror, funnit lösningen af gåtan: antalet invånare i den giftasvuxna åldern, den ålder, då hvar och en begär en plats, der han kan nedsätta sig såsom fast medborgare, har tillvuxit starkare, än att landets hjälpkällor dermed förmått hålla jemna steg; ty hvilken föreställning man än må göra sig om utvecklingen af vårt jordbruk och vår industri, lär dock ingen på allvar tro, att de på ett årtionde hafva förökat sig så, att öfverallt der för tio år sedan tillfälle till bosättning fans för fyra nya familjer, der skulle nu dylikt tillfälle finnas för fem.

Det var med förutseende af denna svårighet, som följande ord för sex år sedan yttrades af en af vårt lands förnämsta statskunnige: "När man betraktar den mängd af unga menniskor, som tränges på alla lefnadsbanor, dessa ständigt växande barnskaror, som göra alla skolhus för trånga, har man svårt att undvika en orolig fruktan, ty man vet intet svar på den frågan: hvarest skola alla dessa finna sitt bröd?" [32]

Här är sannerligen ej fråga om att förneka, det ju vårt land i alla riktningar utvecklar sina af naturen förlänade hjälpmedel och att en ytterligare utveckling, är både tänkbar och sannolik; långt derifrån: vårt jordbruk har gått framåt med snabba steg, vår industri har skjutit än bättre fart, och de skola nog ännu länge så fort fara. Men om folkökningen samtidigt framrusar med ett iltågs hastighet, kunna de detta oakadt ej följa med: att begära något sådant är att fordra ett upphäfvande af naturlagarne.

När ett land om knapt 4 millioner invånare, på 20 år har ökat sin folkmängd med mer än 600,000 personer, hvem inser ej, att flit och omtanke i det landet uträttat stora ting, hvem vill ej hoppas godt om dess framtid? Men påstår man utan vidare, att detta land då också med litet mera ansträngning bort kunna anskaffa föda för de 300,000, som under samma tid utvandrat, och deras afkomma, påminner i sanning detta resonnemang i alltför hög grad om den bekanta fabeln om bonden och hans åsna. Mannen pålassade sitt ök den ena bördan efter den andra, allt under den enkla, men ohållbara reflexionen: "rår du med *den*, så rår du med *den*". Såsom vi erinra oss, rådde åsnan lyckligt med alla bördorna—utom den sista, för hvilken hon stupade.

Det är ett välbekant faktum, att landsbygdens invånareantal tillväxer vida långsammare än städernas, [33] och detta, ehuru den förras naturliga folkökning (nativitetsöfverskottet) är långt större än de senares. Landsbygden frambringar nämligen alltjemt flera armar, än den sjelf behöfver eller kan bruka, och sänder öfverskottet till städerna. Orsaken härtill är tydlig. Den viktigaste landtmannanäringen är jordbruket, men jordbruket är mäktigt endast en helt långsam och gradvis skeende utveckling, påskyndad blott någon gång af en eller annan epokgörande upptäckt, såsom då en ny kulturväxt (under förra seklet potatisen) införes, eller då ett nytt och förbättradt brukningssätt af vetenskapen uttänkes. Landtmannen må anstränga sig hur mycket som helst; det arbete han sjelf eller hans dragare nedlägga på jorden är och förblir dock en verklig småsak mot det, som gratis uträttas åt honom af hans stora allierade—solen och skyarne. Men med all sin konst, skall han likväl ej kunna aflocka skyarna mera regn eller solen mera värme, än de enligt sin natur kunna gifva; och att detta hos oss är en temligen begränsad kvantitet, beror derpå, att vårt land är beläget i polcirkelns omedelbara närhet. De som häröfver känna sig missnöjda, böra till sin tröst erinra sig, att det af geograferna nästan betraktas som ett naturunder, ett blott delvis förklaradt undantagsförhållande, att i så nordliga trakter, som de skandinaviska länderna, säd öfver hufvud taget kan trifvas.—Att den bofasta befolkningen endast helt långsamt ökas, är för öfrigt närmast en följd af, att en obegränsad jordafsöndring hvarken kan eller får ega rum; öfverskottet utgöres därför af den lösa—hemlösa, egendomslösa, tyvärr också i viss mån rättslösa—arbetarebefolkningen; och då denna fåfängt utbjudit sina armar åt jordbruket, har den ej någon annan utväg än att vända sig till industrien och handeln.[34] Då likväl jordbruket sysselsätter mångfaldigt flera armar än industri och handel tillsammansantagna, är det klart, att ett tillskott, som på det förra vidsträcktare området endast visade sig som en obetydlig stigning, skall antaga karakteren af en verklig öfversvämning, när det måste sammanpressas mellan de trängre bräddarne af industri och handel.

Gynnade af ovanligt glänsande konjunkturen (såsom de hos oss i början af 1870-talet rådande) upptager likväl industrien (och till någon del äfven handeln) detta öfverflöd; men mera normala förhållanden inträda, och den förmår ej längre kvarhålla de krafter, den redan dragit till sig, än mindre finna bruk för nya. Hvert skola dessa då taga vägen? Till sina forna sysselsättningar kunna de ej återgå,

ty några sådana ha för dem antingen ej existerat eller äro de redan besatta med nya sökande. Hvad kan här af uppstå om ej brist och arbetslöshet? Man lär ej kunna förneka, att det förlopp, som här skildrats, temligen troget motsvarar vårt eget lands ekonomiska företeelser under det senast förflutna tiotalet år. När dåliga tider inträffa, får man gerna höra talas om, att "osunda spekulationer", frukterna af ett orättmätigt förvärfsbegär, skola hafva förorsakat olyckorna, ty medelst ett ganska vanligt, ehuru föga logiskt sätt att sluta, är man allmänt öfverens om att tillskrifva vinningslystnaden alla sådana företag, som ej lemna någon vinst. Att det egna intresset inom affärsvärlden liksom på de flesta andra områden spelar en hufvudrol, lär väl vara obestridligt. Dock tror jag ej, att man om vår industris stormän skall kunna fälla det omdömet, att begäret efter förvärf hos dem utgör någon allt beherskande passion. Det är tillåtet att tro, det de lika ofta eller oftare ledas af en om ej alldeles oegennyttig dock i det hela berömvärd, patriotisk ärelystnad, att hafva varit de, som genom sin verksamhet bragt företag till stånd, hvilka lemna arbete och bröd åt tusenden. Om deras förväntningar ej gått i fullbordan, har detta kanske berott på, att de tänkt för högt om sitt land och dess förmåga af utveckling—eller, som en tysk författare uttrycker sig om ett liknande förhållande i sitt fosterland: "allt var väl uträknadt, endast en sak hade man glömt, att äfven Thomas Robert Malthus måste tagas med i räkningen".[35]

Slutsatsen af allt detta kan då icke blifva mer än en. Om vi vilja minska folkökningens olägenheter, finnes dertill intet bättre medel än att minska sjelfva folkökningen; om vi vilja för framtiden förebygga emigrationen eller åtminstone inskränka den till mindre oroväckande proportioner, måste vi sluta att uppföda emigranter.

Vårt land är icke det enda, ej heller vår tid den första, som haft en dylik, svår och grannlaga uppgift sig förelagd. För det förra af dessa påståenden skall jag snart anföra antagliga bevis; hvad det senare beträffar vill jag endast påminna om, hvad nationalekonomerna till fullo uppvisat, att många och må hända de flesta af de lagar och författningar, hvarigenom man i forna tider på så mångfaldigt sätt inskränkte den borgerliga friheten i handel och vandel, utgjorde lika många medel (om också ej alltid fullt medvetna sådana), att undvika en olycksbringande förökning af folkmängden inom vissa klasser och yrken, och derigenom slutligen af befolkningen i det hela. Sådant var förhållandet med skråväsendet, med förbuden mot hemmansklyfning, med stadgan om laga försvar; och det är en stor fråga, huruvida man ej, när dessa inskränkningar under tidernas lopp blefvo alltmer tryckande och outhärdliga och därför särdeles under innevarande århundrade delvis eller helt och hållet afskaffades, härvid glömde att på annat sätt bereda sig ersättning för det, som en gång utgjorde det gamla systemets själ och berättigande och nu genom dess öfvergifvande gick förloradt.

Såsom bevis på, huru klart och tillika fördomsfritt man fordom i vårt land tänkte och yttrade sig i detta ämne, vill jag här anföra ett kort utdrag ur ett af Wexiö konsistorium afgifvet utlåtande rörande pauperismens orsaker, tryckt år 1833 och af stilen att döma otvifvelaktigt författadt af konsistoriets dåvarande præses, Esaias Tegnér.[36]

"Orsakerna till fattigdomens tilltagande kunna vara mångahanda; men den närmaste och verksamaste tror konsistorium sig böra söka i en öfver höfvan lättad delning af jorden; i minskade anspråk på besutenhet hos allmogen, och framför allt i den omständighet, att man, helst på de sista tio åren, upphäft eller mildrat de gamla välbetänkta stadgarna om laga försvar. I sammanhang härmed har man äfven på allt sätt sökt uppmuntra och underlätta giftermålen, utan att kontrahenterna behöft eller kunnat lemna församlingen någon annan garanti för sin och de sinas försörjning i framtiden, än fattigvården. Med biträde af freden, vaccinen och potäterna, har man också i hög grad lyckats stegra folkmängden; men då man icke i samma mon kunde eller ville öppna nya näringskällor för en sålunda förökad och i drifhusväg tillkommen generation, så ha följderna af ett så ensidigt och illa beräknadt system, öfverallt börjat visa sig. Landet öfverfylls af backstugor, bebodda af ett slägte, som icke har någon annan förmögenhet än sin arbetskraft; och om denna äfven kan lifnära dem i goda år, då arbetsförtjenst ej saknas, så inträffar med hvarje missväxt för dem ovillkorligen näringslöshet och elände. Den vinst för landets odling, som man af denna befolkning tyckes ha påräknat, har äfven för det mesta uteblifvit; ty den inskränker sig naturligtvis till upphackning af några kappland för potatisodling, och skadar i allmänhet mer skogarne än den förbättrar jorden. På detta sätt har folkmängden stigit och stiger årligen, men i samma förhållande och i ett vida högre stiger äfven armodet, och tabellverket förvandlas efter hand till en fattiglista. Landets *numerära* styrka tilltar, men dess *verkliga*, som ej kan tänkas utan välstånd, åtminstone ej utan belåtenhet, undergräfvades derigenom att ett slägte uppväxer, hvars hela bergning beror på potatisafkastningen för året; och Sverige är i fara att få, hvad åtminstone på landsbygden hittills ej funnits, en pöbel; betänklig för hvarje samhälle, men i synnerhet för ett sådant som vårt, der lagstiftningen till en väsentlig del hvilat i allmogens händer."[37]

Alla dessa inskränkningar, hvilkas återupplifvande i deras ursprungliga form naturligtvis ej kan ifrågakomma,[38] egde emellertid det gemensamma draget, att folkmängdens alltför hastiga ökning af dem förebyggdes genom ett tvunget försenande af giftermålen. Och under tider, då en högst betydligt starkare dödlighet än den nu rådande ej blott var vanlig utan ansågs naturlig och oundviklig, var detta medel också måhända i allmänhet tillräckligt. I närvarande tid deremot skulle ett ytterligare

försenande af äktenskapen redan därför ej vara att tillråda, emedan vi i detta afseende, genom omständigheternas makt redan drivits ut till det rimligas gräns, ja ett godt stycke derutöfver. Vårt land står lägst på skalan bland alla Europas länder med hänsyn till giftermålens talrikhet, det står högst, om man så vill, i fråga om medelåldern för äktenskapens ingående; i båda fallen är dess ställning sålunda lika dålig. Hos oss tillbringas numera (i olikhet mot fordom) hela den första tredjedelen—icke sällan äfven den andra—af den alstringskraftiga åldern i ett tvunget celibat. Och man skall fåfängt söka öfvertyga någon tänkande person, att ej detta föga önskvärda tillstånd utgör hufvudorsaken, vid sidan af hvilken ingen annan behöfver tagas i betraktande, till den tilltagande lösheten i sederna, hvaröfver man så ofta och med skäl beklagar sig, men hvilken hvarken kan sägas vara grundad i folklynnets, ej heller under forna tider af lättare tillgång till regelbundna förbindelser, varit bland oss rådande. Sämst beryktad i ofvannämnda hänseende är såsom bekant sedan gammalt hufvudstaden.[39] Och ehuru äfven de flesta andra af våra samhällen, till och med på landsbygden, sannerligen hafva föga skäl till fariseiska beskärnelser, är det dock visst, att missförhållandena på det sedliga området breda en djup skugga öfver de många älskvärda och tilltalande sidor, som hufvudstadslifvet eljest erbjuder för betraktelsen. Hvar är väl orsaken härtill att söka? Icke kan det dock bokstafligen förhålla sig så, som man ofta får höra yttras, att sjelfva luften i Stockholm är bemängd med ett moraliskt smittämne, hvilket icke Saltsjöns och Mälarens brisar förmå bortsopa. Men saken vinner sin förklaring, då man får veta, att afstängdheten från det äktenskapliga lifvet af lätt insedda skäl med dubbel tyngd mot i rikets öfriga delar drabbar hufvudstadens befolkning.[40] Stockholms giftasvuxna ungarlar utgöra redan en armé, lika stor som den indelta, men till lefnadsvilkoren äro de eljest närmast att jemföra med en värfvad och i garnison förlagd truppstyrka, och hvad slags uppförande man af en sådan kan vänta, visar erfarenheten. Huru anser man nu, att alla dessa män, af hvilka flertalet befinna sig i ungdomens och den första mannaålderns fulla kraft, böra inrätta sitt lif? Huru har man tänkt sig, att de efter slutadt dagsarbete skola tillbringa de stunder af dygnet, som af de lyckligare lottade pläga anslås åt familjelifvets vederqvickelser? Utan tvifvel vore det för alla, äfven för dem sjelfva bäst, om de i god tid ginge till hvila efter intagande af ett glas ölost eller annan lätt aftonmåltid. Men menniskonaturen är nu en gång icke sådan, att en lucka i tillvaron låter utfylla sig med det tomma intet. De skulle säkerligen underkasta sig en dylik lefnadsordning, ja måhända till och med hjälpa sig utan måltid, om de blott egde hoppet att i en skönjbar framtid få utbyta sin ensliga lott mot en mera lockande. Men när alla utsigter i denna riktning förblifva bortskymda, när den obevekliga verkligheten svarar ett kärft nej på, äfven den blygsammaste bön—då kan man visserligen fortfarande klandra (det kan man alltid) men svårligen längre förvåna sig öfver den unge, om han allt oftare längtar att utbyta aftonlampans svårmodiga skimmer mot gasljuset på schweizeriet eller utskänkningsstället, om han flyr ensamheten för att hos Fiken eller Amanda låta sig föregycklas, vore det blott en bedräglig skenbild af den sällhet, han aldrig skall ega hel och verklig. Men olyckan är, att äfven dessa stundens förströelser icke låta sig köpa utan till priset af andra människovarelsers förnedring.—

I en ytterligare minskning af äktenskapsfrekvensen ligger då för visso icke rätta skyddsmedlet mot folkökningens faror; tvärtom är ett återvinnande af den ståndpunkt, vårt folk i detta afseende för ett sekel sedan intog, det ögonmärke, som vi stadigt måste hafva i sigte, om vi vilja utrota det onda, som nu förgiftar samhällskroppen, och genom hvars undandöljande eller förtigande tillståndet ej kan förbättras men väl försämras. Men i sådant fall, hvad återstår? Tydligen ingenting annat (om eljest de matematiska axiomen ega någon tillämpning på frågor af denna natur) än att minska den *andra* faktorn i nativitetsens facit: familjernas storlek. Familjer med fyra till fem barn eller flera äro icke längre lämpliga för samhällets nuvarande förhållanden, än mindre förenliga med en utveckling af dem till ett bättre; såsom jag i ett par föregående skrifter sökt uppvisa, är ett medeltal af två till tre barn i hvarje äktenskap—och hellre två än tre—det mål, hvartill vi böra sträfva, och utan hvars närmelsevisa uppnående alla andra åtgärder till sociala förbättringar skola visa sig gagnlösa.

Huru en dylik begränsning kan åstadkommas, derom lär, efter allt hvad på de båda sista åren i ämnet blifvit taladt och skrifvet, knapt någon bildad person i vårt land vara alldeles okunnig,[41] ehuru visserligen föga är vunnet, så länge ej kännedomen härom fått tränga ned äfven till de obildade. För egen del har jag blifvit föranledd att i detta ämne yttra mig med större utförlighet, än på något sätt varit för mig behagligt, och då jag tills vidare fått behålla sista ordet[42] i den skriftvexling, som härom egt rum, utgör äfven detta för mig en anledning att icke onödigtvis på nytt taga till ordet i saken. En enda uppgift, rörande hvilken jag ej kan hänvisa till någon på svenska tryckt bok, anser jag mig likväl oförhindrad att här omnämna, då den, om den bekräftar sig, säkerligen är af stort intresse. Enligt en åsigt, som i nyare tid börjat göra sig gällande bland sakkunnige på detta område[43] lär, så har man sagt mig, större utsigt än någonsin förefinnas, att just det enklaste, det för finkänsligheten minst sårande bland de medel, som uttänkts för att möjliggöra familjernas begränsande, nämligen den af läkaren Raciborski föreslagna tidvisa afhållsamheten, skall med en ringa modifikation visa sig för ändamålet fullt tillräckligt. Det behöfver dock ej påpekas, huru mycket ännu återstår, innan någonting liknande visshet kan i denna fråga sägas vara uppnådt. Här föreligger ett vidsträckt och grannlaga, men också tacksamt fält för läkares forskning, och ehuru det tyvärr är sant, att för närvarande betänkligheter eller fördomar af hvarjehanda slag afhålla många bland dem från att anställa dylika

forskningar och meddela deras resultat åt allmänheten, hyser jag dock den förhoppningen, att dessa betänkligheter mera allmänt än nu skola kunna öfvervinnas, och att de personer, som genom sin sakkunskap och samhällsställning äro mest skickade att gå i spetsen för dylika reformer skola med allvar taga sig an en sak, som ju obestriddigen redan för den allmänna helsovården eger en vida större betydelse, än snart sagdt alla de åtgärder till ett förbättradt lefnadssätt, som af vetenskapen föreslås, men af brist på medel för iverksättandet vanligen förblifva förbättringar på papperet.[44]

Många finnas nu visserligen, hvilka i hvarje åtgärd af denna beskaffenhet vädra en förstucken evdaimonism, ett medgifvande åt människans lägre natur. Fanatikern skall fortfarande framdundra sitt "antingen—eller", allt eller intet!—och de, som för egen räkning hafva erhållit monopol på det rätta bruket af lifvets goda, skola framkasta antydningar om befarade missbruk. Men det är vida lättare att uttala dylika påståenden än att stödja dem med några antagliga grunder. Det ligger dock ett betydligt område mellan å ena sidan ett lif, hvars högsta mål är sinlig njutning, och å den andra ett lifstidslångt iakttagande af en botgörarens späkningar. Den, som ej förmår se detta område, och se, att det är just på detta, som flertalet i vanlig mening hederliga, goda och ärbara människor befinna sig—och befinna sig bäst, hans synsinne är, fruktar jag, behäftadt med någon åkomma, som tyckes vara envis, men, vi vilja hoppas det, ej alldeles obotlig. Måhända är det helt enkelt en myopi, en närsynthet, förvärfvad genom ett allt för ensidigt sysslande med böcker...

På botten af allt motstånd mot malthusianismen, särdeles i dess moderna form ligger tvifvelsutan, om också ej alltid klart uttalad, den bland människorna så allmänna föreställningen, som hos många till och med eger alla karaktererna af en religiös trossats—föreställningen om den organiska naturens och i synnerhet den menskliga organismens *ändamålsenlighet* i ordets strängaste mening. Och att här en verklig motsättning, ej en blott skenbar oförenlighet är för handen, derom är jag för min del öfvertygad. Men en dylik motsägelse eger för visso äfven rum mellan den sistnämnda åsigten å ena sidan och å den andra det åskådningssätt, som inom naturforskningen dagligen vinner terräng, och hvars allmänna antagande ej tyckes kunna vara mer än en tidsfråga. Den beundransvärdt fruktbara hypotes, som bär Charles Darwin's namn, eger som bekant en af sina mest påtagliga bekräftelser i den märkvärdiga, men före honom föga påaktade företeelse, som benämnes rudimentära bildningar. För individen i dess nuvarande förrättningar fullt umbärliga och onyttiga organ, äro dessa bildningar synbarligen utan allt ändamål och blifva alldeles meningslösa, om man ej uppfattar dem såsom genom ärftligheten bevarade rester af organ, som under någon artens föregående utvecklingsform varit nödvändiga och haft sina bestämda funktioner.[45] Naturligtvis gäller något dylikt icke blott om de i egentlig mening synliga kroppsorganen utan äfven om de osynliga drifterna och anlagen, och det står då i full öfverensstämmelse med denna teori att uppfatta könsbegäret hos människan såsom en dylik onyttig kvarleva, naturligtvis icke i och för sig, men med hänsyn till dess efter våra nuvarande sociala förhållanden högst olämpligt afpassade styrka och omfattning. Nödvändig i denna sin styrka under en period, då människoslägtet eller dess förfäder i striden med yttre och inre fiender endast genom en oafslätlig fruktsamhet kunde betrygga sin existens, kan den sexuella driften i nutiden med rätta betecknas såsom ett af mensklighetens största pågoris, en sannskyldig "påle i köttet", som vi trots alla böner och ansträngningar ej skola varda qvitt. Men på samma gång står också, såsom den enklaste betraktelse lär, detta begär i det innerligaste samband med äfven de ädlaste sidorna i vår natur, hvarför också dess våldsamma undertryckande, vore det än praktiskt utförbart, endast kunde ske på bekostnad af några bland de rikaste källorna för en harmonisk och lycklig tillvaro. Allt, hvad vi kunna göra, är att söka så reglera denna drift, att den ej blir ett hinder för människoslägtets välfärd; och detta blir då den förnuftiga sedlighetens mål.

Ett dylikt betraktelsesätt, huru otvunget det än ansluter sig till den exakta forskningens åskådningar, skall sannolikt förefalla de flesta såsom allt för litet upphöjdt, och med tron på en allgod försyn eger det, om man så vill, ej många beröringspunkter. Men det är å andra sidan fritt från de motsägelser som vidlåda nästan alla andra etiska system, och till sina konsekvenser afviker det icke från den moral, som omfattas af flertalet allvarliga och besinningsfulla personer, de må nu hysa hvilka teoretiska öfvertygelser som helst, ej heller från kristendomens praktiska grundsatser. Ty äfven denna lära predikar icke försakelsen för dess egen skull, eller såsom något i och för sig förtjenstfullt: flagellantens, pelarhelgonets, asketens moral, är, man kan trygt påstå det, främmande för kristendomen, sådan denna framställes af Jesus sjelf och Paulus.[46]

Alla sociala förändringar, och den här föreslagna säkerligen icke minst, kräfva tid och lång tid för sitt genomförande. Men äfven under det osannolika antagande, att nödvändigheten af familjernas begränsande kunde med ens blifva af alla erkänd och i lifvet tillämpad, skulle dermed ingalunda någon omedelbar förbättring af den nuvarande generationens ställning kunna åstadkommas. Dess öde är i sjelfva verket afgjort, och låter sig väl äfven i allmänna drag om än ej i detalj förutsägas. Från den starka nativiteten under förra hälften af 1860-talet[47] framtågar bakom oss i ännu ej synnerligen glesnade led en oöfverskådlig skara unga män och qvinnor, hvilka snart skola tillhöra de fullväxta åldersklasserna. Vi må prisa oss lyckliga, om Amerikas jord fortfarande för dessa håller sin famn öppen,

ty att de alla skulle kunna vinna sin bergning i hemlandet, dertill synes för närvarande ingen rimlig utsigt vara för handen. Det finnes således all anledning att tro, det emigrationen fortfarande under några år kommer att varda betydlig. Derefter torde dock en period af relativt lugn vara att motse, ty den stora fruktsamheten under 1860-talets förra hälft har sedermera lyckligtvis ej upprepats. Först på allra sista åren uppgå nativitetssiffrorna på nytt till lika höga (till och med något högre) belopp som under åren 1859-60 samt 1862-66—i absoluta tal nämligen, ty i förhållande till folkmängden står den nämnda periodens fruktsamhet fortfarande ouppnådd, och i vårt folks välförstådda intresse må man hoppas, att så ännu länge skall blifva förhållandet. Finge man sluta af befolkningsförhållandena ensamt, synes därför en någorlunda god tid vara att förvänta mot slutet af innevarande årtionde, hvaremot det är möjligt, att under århundradets sista decennium nya svårigheter och nytt behof af emigration åter skola inträda.

Karakteren af den tid, som derefter följer, tillhör *oss* att bestämma. Huruvida det tjugonde seklets morgonsol skall belysa ett slägte, fortfarande inbegripet i en förtviflad kamp om lifsuppehållet, och nedtryckt af denna, eller ett folk, som under fredligt samarbete med gladt mod eftersträfvat materiel och andlig förkofran: detta beror på oss, på vår fosterlandskärlek, vår sjelfbeherskning, klokhet och betänksamhet,—väl icke uteslutande, men i tillräcklig grad för att göra oss fullt ansvariga för följderna. Det är då ej nog med, att vi (för att använda ett af nutidens slagord) genom en allt omsorgsfullare uppfostran söka lära det uppväxande slägtet att allt bättre smida sina vapen för lifvets strid; detta är en tröstlös uppgift, om vi på samma gång genom en obetänksam och oförnuftig folkökning sjelfva bidra till att göra denna strid allt hårdare, så att seger i sjelfva verket endast *kan* vinnas på bekostnad af andra människors välfärd.[48]

Säger någon nu, att det tjenar till intet att på förhand bekymra sig om så aflägsna tidsrymder, betecknar man det som en ofruktbar utopi att vilja sörja för en morgondag, som ligger hela tjugu år fram i tiden, då vill jag blott erinra om, huru mycket en dylik tankegång påminner om ett yttrande, som tillskrifves en af Frankrikes minst berömda monarker, hvilken, då man visade honom den afgrund, hvori landet under hans usla styrelse stod i begrepp att falla, tröstade sig med, att det nog skulle gå i hans tid, och sedan finge det gå hur det ville: "après nous le déluge!"—Att likväl mycket okunniga eller mycket tanklösa personer hysa en dylik ligkiltighet för framtiden är ej svårt att förstå, men mera oväntadt och i hög grad nedslående är att höra liknande uttalanden från ett håll, der man alltid varit van att finna, och äfven, enär det gäller en af statsmedel understödd institution, eger rätt att fordra ett upplyst och på fakta grundadt omdöme. Jag syftar härmed på en i senast utkomna häfte af Statistisk Tidskrift (1881 häft. 3) intagen uppsats "Om den naturliga folkökningen i Sverige". I början af denna uppsats, hvilken för öfrigt rör sig på ett temligen neutralt område, förekommer, visserligen närmast såsom ett uttryck för författarens personliga öfvertygelse,[49] en kritik af malthusianismen, som på intet sätt skiljer sig från de snart sagdt otaliga vederläggningar, denna teori under sin nu mer än 80-åriga tillvaro haft att uthärda.

Hufvudskälet, hvarför författaren ej kunnat finna malthusianernas bevisning bindande, säger han vara sin "bestämda öfvertygelse, att naturen här liksom annorstädes reglerar sig sjelf". Veterligen finnes det dock icke någon malthusian, som förnekat detta; tvärtom utgjorde det just Malthus' och alla hans efterföljares utgångspunkt, att flertalet af de olyckor, som hemsöka menskligheten, äro att uppfatta som naturens sätt att reglera sig sjelf, d. v. s. reglera folkökningen.

—Författarens nästa argument afser mera speciellt svenska förhållanden och består i påpekande af, att trots den starka folkökningen hafva likväl under de senaste femtio åren landets viktigaste näringskällor vunnit en proportionsvis ännu starkare förkofran. Detta obestridliga sakförhållande (hvilket bland annat haft till följd den glädjande förminskning i dödligheten, framförallt barnadödligheten, som under innevarande århundrade egt rum i vårt land) bevisar nu visserligen ingenting vare sig för eller emot nyttan af en stark nativitet, då det ju har sin tillräckliga grund i den mäktiga uppblomstring inom naturvetenskaperna och deras tillämpning på tekniken, som utgör vårt tidevarfs stolthet och ära. Deremot skulle man med ett dylikt faktum för ögonen måhända kunna betvifla riktigheten af Malthus' sats, att folkökningen ständigt "håller sig ute vid möjligaste maximum" och endast begränsas af brist och nöd. Härvid måste dock besinnas, att brist och nöd äro begrepp, som *i viss mån* bestämmas af befolkningens sociala vanor. Om gynsamma näringsförhållanden under så lång tid fortfara, att de medföra en betydligare förbättring i folkets lefnadsvanor, bildar sig härigenom i folkmedvetandet småningom ett nytt minimum för lefnadsbehofven, under hvilket man ej gerna längre låter nedtvinga sig, utan hellre inskränker sin fruktsamhet.[50] Den i jemförelse med forna tiders och några andra länders (t. ex. Rysslands) förhållanden relativt goda ställning, vi nu intaga, hafva vi i sjelfva verket ej kunnat uppnå och bibehålla utan genom en oerhörd förminskning af äktenskapsfrekvensen, hvilken haft till följd en om än beklagligtvis icke på långt när motsvarande förminskning i nativiteten. Det af författaren omnämnda sakförhållandet talar sålunda i verkligheten alls icke emot Malthus lära, så vida man ej uppfattar denna på det ytliga sätt, att hvarje folkökning skulle antagas medföra en försämring af lefnadsvilkoren, i hvilket fall den visserligen icke behöfver någon

vederläggning.

Utsträckes betraktelsen af folkökningens verkningar öfver någon längre tidrymd, blifva konsekvenserna så påtagliga, att vår författare hvarken kunnat eller velat tillsluta sina ögon härför. Men låtom oss nu höra, huru han reder sig ur denna svårighet. Malthusianerna "besinna ej", säger han, "att deras beräkningar endast stöda sig på fakta från våra dagar, och att en sådan folkökning som i vårt århundrade troligen aldrig förr varit skådad. Hvem borgar för, att detta undantagsförhållande skall fortfara?" (Ingenting borgar i sjelfva verket härför, utan allt borgar för motsatsen—men låtom författaren ha ordet.) "Läkekonstens framsteg äro ett löfte i den riktningen, men för ingen del ensamt tillräckligt. Ingen kan svara för, hvilka omstörtningar och lidanden ännu skola öfvergå jorden, eller kan våga säga, att icke olyckor och nöd skola decimera människoslägtet i framtiden så väl som fordomdags. Men dessa olyckor, *som tjena att begränsa släktets talrikhet och dermed förlänga dess timliga tillvaro*, [51] äro dock *framkallade* af något helt annat än att människorna äro för många på jorden, och de kunna då icke heller förekommas genom några onaturliga försök att gå en del af deras resultat i förväg."

Jag har förgäfvets ansträngt mig att söka efterspana den logiska tråden i detta resonneming och tillåter mig uttala ett lätt tvifvel om, att någon sådan öfverhufvud är för handen. Den stackars läkekonsten—derom kan man vara fullt ense med författaren—skall säkerligen ej förmå att hålla vid lif alla varelser, som kunna framfödas, så framt icke lifsmedel och kläder gratis utdelas från apoteken; trots dess beundransvärda framsteg skall dock menskligheten, om den nuvarande nativiteten äfven i framtiden upprätthålles, ofelbart varda ett rof för namnlösa lidanden. Men hvad menar väl författaren med sin af ingenting motiverade försäkran, att dessa lidanden, hvilkas uppträdande han förutser, *icke* få tänkas förorsakade af folkökningen? Det synes dock vara nog starkt att i samma andedrag tala om framtida olyckor såsom "tjenande att begränsa släktets talrikhet och dermed förlänga dess timliga tillvaro" och ändock bestämdt förneka, att just släktets alltför stora talrikhet kan framkalla dessa olyckor. *Hvad* skulle då framkalla dem? Härom yttrar författaren ej ett ord. Det vill nästan se ut, som om han tänkt på ett ingripande i verldsutvecklingen från öfvernaturliga makters sida—men hur går det då med det påstående, han strax förut med så mycken tillförsigt uttalar, "att naturen reglerar sig sjelf." Eller skulle äfven detta yttrande blott vara en moderniserad form för fatalismens gamla åsigt: "Gud sörjer nog för våra och våra efterkommandes öden; vi sjelfva behöfva ej bekymra oss derom"? I sådant fall är det bäst att kasta både läkekonsten samt all annan konst och vetenskap i en skräpvrå...

Till sist säger författaren sig "hålla fast vid den gamla åsigten, att det tyder på välstånd och helsa, när ett land förkofrar sig i folkmängd". Äfven häri gifva vi honom, om än med vissa förbehåll, rätt, men icke heller detta uttalande drabbar på minsta sätt malthusianernas åsigt, ty dessa hafva aldrig påstått, att icke en stark folkökning *tyder* på välstånd hos ett land, men väl, att genom en alltför snabb tillväxt i folkmängden den nationela välmågan löper fara att gå. förlorad. Har nu en oeftertänksam läsare förbisett denna viktiga skilnad, hvilket väl vore förlåtligt, då ju författarens angrepp hela tiden skall gälla malthusianismen, så har han härigenom blifvit förledd till en bedröflig "qvaternio terminorum". Det *tyder* onekligen ofta på välstånd (ehuru det äfven kan tyda på skuldsättning), om någon förer ett yppigt och kostsamt lefnadssätt; och det tyder obestriddigen på god helsa, om någon under en längre tid kan hänge sig åt vilda öfverdrifter vare sig i arbete eller nöjen; men intetdera utgör något medel att förkofra helsan och välståndet: de hafva tvärtom af ålder ansetts som genaste vägen att förslösa båda.

Det är sant, att flera bland de mest intelligenta och framåtsträfvande länder i Europa ega en ganska hög nativitet; men det är också sant, att motsatta förhållandet eger rum hos en ej mindre intelligent nation, hvilken såväl i afseende på helsa (se mortalitetstabellerna) som ännu mer genom sitt solida välstånd och i sammanhang dermed genom en försvinnande liten emigration fördelaktigt utmärker sig framför sina grannar, åtminstone på kontinenten. Detta medgifver äfven författaren, men han aflärdar detta svåra inkast mot hans åsigt om den starka nativitetsens förträfflighet helt enkelt sålunda: "Ett undantag måste göras, om den andra jemförelseleden är Frankrike, hvars folk, såsom nu blifvit allmänt bekant, i detta hänseende öfvergifvit naturens väg. Hvad detta sistnämnda förhållande beträffar, har det inför ett sundt och oförvilladt omdöme redan fått sin dom."—De "onaturliga försöken att gå" den framtida förödelsens "resultat i förväg", hvilka strax förut af författaren betecknats såsom fåfänga och onyttiga, äro således nu icke med nödvändighet detta, men i stället moraliskt förkastliga.

Det är rätt väl, att den nämnda uppsatsen ej, såsom eljest stundom plägar vara fallet med våra statistiska publikationer, är försedd med "index" eller "compte rendu" på franska språket; i motsatt fall skulle möjligen franska statistiker med blandade känslor taga del af den hårda dom, som här af deras svenske kollega afkunnas öfver en folksed, hvilken af några bland de mest framstående ekonomer och statskunnige i Frankrike, en Legoyt, en Bertillon,[52] en Charles Dunoyer, för att ej nämna Joseph Garnier,[53] ansetts utgöra hufvudgrunden till detta lands ekonomiska kraft och storhet. Att Frankrike häruti afvikit från "naturens väg" synes ej särdeles bekymra dessa; förmodligen hafva de liksom deras landsmän öfverhufvud lagt på hjertat det minnesvärda yttrande, hvarmed Voltaire på sin tid afvisade sin stora samtida Rousseau's naturdyrkan, och som skulle kunna omskrivas sålunda: "Naturens väg i

all ära, men för att gå den fullkomligt måste man gå på alla fyra; vi som gå på två hafva nu en gång slagit in på en annan väg, nämligen förnuftets, som vi ej vidare böra öfvergifva".

I en helt annan riktning än denne svenske statistiker yttrar sig en af Tysklands stormän på statistikens område öfver här berörda förhållanden. Den ansedde skriftställaren och vetenskapsmannen *Gustav Rümelin*, kansler och professor i social-statistik vid universitet i Tübingen, fordom kultusminister i konungariket Würtemberg, har vid flera tillfällen varnande tagit till orda mot den hejdlösa folkökning, som under senare åren egt rum i Tyskland. Hans senaste uttalande i denna fråga[54] är väl värdt att äfven af den svenska allmänheten uppmärksammas, ej blott på grund af de många slående beröringspunkterna med vårt eget lands förhållanden, utan kanhända lika mycket som ett lärorikt exempel på, huru en uppriktig fosterlandsvän, fastän intagande en samhällsställning, som måste göra ett brytande med gängse traditioner och fördomar dubbelt påkostande, hellre säger sitt folk sanningen, äfven en obehaglig sådan,[55] än han nedlåter sig att smickra dess passioner, eller under tystnad åse, huru det framrusar på en väg, som måste blifva olycksbringande. I den nämnda uppsatsen påpekas, hurusom Tysklands folkmängd på de sista 9 åren erhållit den oerhörda tillökningen af ej mindre än 4 millioner invånare, hvilket är mer än befolkningen i Baden, Elsass-Lothringen och Hessen tillsammans. "Det är", anmärker författaren träffande, "som om en stor provins, motsvarande tiondedelen af hela riket, hade blifvit annekterad—dock utan sjelfva jordbesittningen." Beträktade från denna synpunkt framträda de ihärdiga finansiella svårigheter, som sedan länge uppväcka tyske statsmäns förtviflan, i en helt ny och klarare belysning; men man inser också, att de utgöra endast förspelet till de ännu fruktansvärdare förvecklingar, som ofelbart måste inträda, om ej Tysklands invånare, medan det ännu är tid, besluta sig att följa exemplet af sina grannar på andra sidan Rhen, och inskränka sina familjer till ett medeltal af 2 eller 3 barn. Detta blir därför det råd, författaren gifver sina landsmän. Och gent emot ordandet om denna franska folksed såsom varande "ein dunkler Punkt" i den franska nationalkaraktären, framhåller författaren med värma, huru föga det anstår Tyskland att med fariseisk egenrättfärdighet söka utpeka en dylik hos sina grannar, medan dess eget sociala lif innesluter så många mörka punkter af en helt annan och svårare beskaffenhet.

I detta yttrande vågar jag för min del, hvad mitt eget fosterlands förhållanden angår, instämma. Ja, jag ville gå ännu längre. "Den mörka punkten" förvandlar sig, när jag blott uppmärksamt betraktar den, för mina ögon till en ljuspunkt, vittnande om, att åtminstone på ett ställe i verlden den gamla muren, bakom hvilken menniskoanden så länge försmäktat—vidskepelsens, fördomarnes, okunnighetens tredubbla fängelsemur—gifvit efter, för att låta en strimma af ljus, den gryende dagens budbärare genomtränga.—Men när det kommit så långt med en mur, att den genomsläpper dagsljuset, kan den ej gerna längre sägas vara i godt stånd. Det kan då endast bli fråga om, huruvida vi på vår kant skola låta den stå, till dess den ramlar af sig sjelf, begrafvande, hvem vet hur många, af våra efterkommande under sina ruiner; eller om vi ej hellre, följande ett upplyst föredöme, strax böra gripa oss an med att jemna den med marken för att på den tomma platsen uppresa en ny bygnad, inredd, som det heter, efter nutidens fordringar, för nutidens människor beboelig—och framför allt nog rymlig att innesluta oss alla, så att ingen, som ej sjelf önskar det, må tvingas att annorstädes söka sig tak öfver hufvudet.—Och icke sant, denna sista utsigt bör locka oss? Ty ehuru mången påstår, att han med glädje, ja med stolthet åser utvandringen, tror jag dock, att hans hjerta i hemlighet dervid svider, att han i djupet af sitt inre känner sig sårad och kränkt vid tanken på, att hundratusenden af hans lands söner och döttrar skola nödgas i främmande land söka ett ofta missunnadt, alltid osäkert uppehälle.

Till verket därför, alla som vilja vara med! Må vi fatta hvar och en sin spade, sin hacka, sitt jernspett; må hvar och en göra sin pligt, och det skall visa sig, att arbetet, om än tungt och mödosamt, likväl icke öfverstiger måttet af våra krafter.

BIHANG.

I Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning förekommo i numret för den 30 november 1881 några betraktelser rörande utvandringen, närmast riktade mot mitt kort förut hållna föredrag. Då denna artikel sedermera varit återgifven i flera tidningar är måhända ej olämpligt att här i korthet upptaga den till besvarande. Den tacksamhetsskuld, hvari jag står till den aktade tidningen på grund af dess välvilliga omnämmande af mina föregående brochyren i befolkningsfrågan (med hvilka jag fåfängt klappade på hufvudstadspressens dörrar) gör också, att jag ej anser mig böra lemna dess ord utan afseende. Med uteslutande af inledningsorden aftrycker jag artikeln i dess helhet, dock i smärre afdelningar med inskjutande af mina egna svarsanmärkingar emellan, hvarigenom jag tror, att för läsaren vinnes en lättare öfversigt af de egentliga tvistepunkterna.

Med skäl skall man kunna anmärka, att jag i det följande svarar på åtskilligt, som den ärade artikelförfattaren icke frågat om eller frågat efter; men min afsigt har ej varit att lemna någon antikritik i vanlig mening, hvartill ju artikeln ej heller föranleder, helst dess författare ej varit i tillfälle att åhöra sjelfva föredraget, utan mera att söka närmare belysa några punkter, som i det föregående till äfventyrs behandlats alltför knapphändigt.—Början af artikeln lyder som följer:

"Uppfattningen, rörande utvandringen, synes under de senaste femton åren, hvarunder hon hos oss egentligen stadgat sig till kronisk, hafva undergått en anseelig förändring. Man känner friherre Gripenstedts mening om henne. Denne utmärkte statsman, som hade en lika frisk som skarp blick på förhållandena, såg i henne endast ett bevis på folkets lifskraft. Det folk som icke förökar sig så, att det lemnar ett öfverskott till utvandring, är ett tynande folk, förklarade han. Men de massor af landets must och mærg som sedan midten af 60-talet hvarje år och i synnerhet under de svåra åren 1868 och 1869[56] lemnat den svenska jorden, lärde oss att åse företeelsen med mindre förnöjelse. Protektionismens tendentiösa gråt deröfver är nu mindre att fästa sig vid; men hvarje fosterlandsvän sörjde öfver att se denna mängd af unge, kraftige arbetare resa öfver hafvet, hvilka, om de stannat i hemlandet, kunnat med hjerna och med hand taga månet kraftigt grepp till dess förkofran och utveckling. Såsom ock den nämnde föreläsaren framhöll, är den förlust, utvandringen förorsakar landet, derifrån hon pågår, trefaldig. Den minsta förlusten är det kapital af mynt och gods, som emigranterna föra med sig ut, men som dock, särskildt hvad *våra* utvandrare vidkommer, icke går till småsummor. Värre är den förlust i arbetskraft, landet lider genom hvarje ung, stark och begåfvad man eller qvinna, som lemnar dess gränser. Och slutligen kommer den uppfostran, som är på hvar och en af dem nedlagd, och som de icke hunnit genom gagneligt arbete i hemlandet gengälda, då de vanligen just komne i den fullt arbetsföra åldern, draga bort. I denna ligger mycken både möda och kostnad, som är för landet förspild. Vi veta icke, om föreläsaren nämnde det, men det sorgliga i företeelsen minskas icke deraf, att det är just den dugligaste delen af vår kroppsarbetande befolkning, som utvandrar. De gamle och barnen, de vanföre, slarfvarne och de utfattige, hvilka ingen hvart kunna komma—det är de, som stanna kvar."

I ofvanstående yttranden kan jag i det hela endast instämma. Att en måttlig utvandring, t. ex. en, som i storlek motsvarar invandringen från andra länder, ej är att räkna för ett ondt utan snarare motsatsen, derom är jag för min del öfvertygad. En sådan emigration behöfver endast omfatta personer, som fullt frivilligt, af vetgirighet och begär att se sig om i verlden eller liknande orsaker lemna fosterjorden, måhända i tanke att förr eller senare med vidgade kunskaper och erfarenhet dit återvända. Äfven om detta icke sker, lemnar då i allmänhet den under tiden försiggående inflyttningen af arbetsdugliga utlänningar en fullgod ersättning för förlusten och "den andliga byteshandeln" varder sålunda en glädjande verklighet. Men i sin nuvarande gestalt eger utvandringen, såsom artikelförfattaren också medgifver, en helt annan karakter.

Huruvida, såsom i artikeln antydes, vårt lands utvandrare framför andra länders utmärka sig genom storleken af medförda kapital, må lemnas derhän. Hithörande uppgifter (som visserligen i allmänhet äro föga tillförlitliga) synas dock snarare antyda motsatsen, om ock de yttersta graderna af fattigdom mindre ofta påträffas bland svenska utvandrare i Amerika, än hvad fallet säges vara med t. ex. tyska emigranter. Visst är, att mången härifrån utvandrar med knapt ett enda öre i egna tillgångar, då erfarenheten i flera trakter lärt, att det innebär föga risk att försträcka en ordentlig och arbetsför utvandrar för resan nödiga medel. Understundom torde väl till och med här, liksom stundom skall vara fallet i Norge, kommunerna genom sammanskott sätta en eljest fattigvården betungande person i tillfälle att försöka sin lycka i Amerika. Ett annat tillvägagående, som väl äfven ännu någon gång förekommer i smyg, att nämligen personer betinga sig fri öfverresa mot vilkor att efter framkomsten genom arbete betala omkostnaderna, är visserligen i utvandrarestadgan förbjudet; men ehuru ett dylikt kontrakt sålunda enligt lagen är en nullitet, skall väl i allmänhet arbetarens rättskänsla förhindra honom att efter öfverfarten fordra dess upphäfvande, äfven om han eljest känner och inser sin juridiska rätt dertill. I alla händelser kan utvandrarnes medförda förmögenhet på långt när icke anses uppgå till hvad i medeltal belöper sig på hvarje invånare i landet, och det påståendet, som man stundom får höra, [57] att på grund af ett förment motsatt förhållande utvandringen skulle öka i stället för att minska en relativ öfverbefolkning, synes mig innebära en bestämd öfverdrift, och har ej heller, i vårt land åtminstone, hittills bekräftats af erfarenheten.

Icke heller den omständigheten, att flertalet emigranter utgöres af ungt, arbetsdugligt folk, huru beklaglig den än från andra synpunkter må vara, minskar i någon väsentlig grad den verkliga lättnad, som tillskyndas landet genom utvandringen, der denna eljest blifvit en nödvändighet. Ty just från dessa personer, hvilka ännu ej lyckats vinna någon synnerligen fast fot i samhället, utgår den fruktansvärda konkurrens, hvilken tidtals hotar att alldeles nedtrycka arbetsklassens ställning, och i det hela utgör det väsentligaste hindret för dennas varaktiga förbättrande. För öfrigt, existerar öfverbefolkning, kan ej gerna någon åtgärd vara egnad att hastigare mildra denna än aflägsnandet af personer i den mest alstringskraftiga åldern. De utvandrare, som redan ega familj, taga i regeln denna med sig, och de, som

möjligen hafva andra anhöriga att understödja, skola i allmänhet lättare kunna göra detta från Amerika, än om de stannat hemma. Men betraktad såsom landets habituella tillstånd, är visserligen en stark utvandring ett ondt, om man nämligen besinnar, att befolkningen genom sin alltför hastiga förökning själf skapar sig de svårigheter, till hvilkas afhjelpande emigrationen sedan är det enda tillgängliga medlet, men ett ganska ofullkomligt sådant.—Författaren fortsätter:

—"Liksom de flesta ser äfven föreläsaren på utvandringen med oglad blick; men hans synpunkt är ändå icke den samma, ur hvilken ofvanstående betraktelser framsprungit. De flesta skulle väl helst se, att utvandrarne stannade hemma sitt land till nytta. Hr W. åter påstår, att de *kunna* icke stanna hemma om de—eller åtminstone deras efterkommande—icke vilja svälta ihjäl; ty orsaken, som drifver den ut, är, att vårt land i närvarande tid är *öfverbefolkadt*.

Och dermed har han fattat tömmen på sin kända käpphäst."

Uppskjutande till det följande att försvara min ståndpunkt vill jag här endast anmärka, att, som jag tror, den ärade artikelförfattaren skall få rätt svårt att uppvisa någon enda utförligare framställning rörande utvandringen, der ej detta fenomen ställes i ett bestämdt samband med de europeiska ländernas starka folkökning. Äfven den framstående svenska statsman, hvars åsigt i början af artikeln återgifves, betraktade ju emigrationen såsom beroende på ett öfverskott i folkmängd, utöfver hvad ett land själf har behof af eller bruk för. Något annat eller mera har jag i själfva verket icke yttrat, hvadan min uppfattning af frågan på intet sätt kan sägas vara afvikande från den, som hyses af de på detta område mest sakkunnige.—Efter denna lilla anmärkning lemna jag på nytt ordet åt författaren.

—"Den satsen tarfvar nog att närmare skärskådas. Lider Sverige verkligen i närvarande tid af öfverbefolkningens onda?

Utvandringen i och för sig bevisar ingenting. Hennes allmänna grund är—såsom ock föreläsaren riktigt framhöll—sträfvandet hos individerna att skaffa sig en bättre ställning—men här är att tillägga: och på lättare sätt än de inse, att det kan ske hemma. Om ett land erbjuder ovanligt rika hjälpmedel för att taga sig fram, om vägen dit är lätt och billig att fara, om många rest den vägen förut och haft framgång, så är det väl icke underligt, att man öfvergifver sin mindre gynsamma ställning hemma och reser efter för att själf söka sin lycka—på det hela taget icke underligare, än att en man, som redan har en plats, på hvilken han eger sin tarfliga utkomst, gerna antager en plats i en annan ort, som gifver honom högre lön. Vid tal om anledningarna till en senare tids ökade utvandring torde icke alltid till fylles framhållas den lätthet och trygghet nutidens stora emigrantångare erbjuda för öfverfarten i jemförelse med segelfarten för några årtionden sedan, vidare mängden af dem, som redan farit öfver och hvilkas föredöme manar till efterföljd, slutligen den täta brevexlingen. Ju flere der borta på andra sidan hafvet locka, och ju lättare färden dit är, dess lösare sitter den obemedlade här hemma på sin torfva. Ödena, han går till mötes, äro icke så dunkla som förr, landet icke så främmande.

Om mycken nöd till regeln drefve den svenske emigranten hemifrån, liksom fallet i synnerhet förr var med den irländske, så kunde möjligen öfverbefolkningens tillvaro anses bevisad; men så är det icke. Det är dess värre icke de torftigast lottade, som utvandra.

Men att den stora mängden af utvandrarne lemna, eller åtminstone tro sig lemna, knappare lefnadsvilkor för att vinna rikligare, det är riktigt, och deraf får man utan tvifvel draga den slutsatsen, som just icke utgör någon ny sanning, att Amerika för närvarande bjuder bättre och lättare tillfälle till utkomst än vårt fädernesland."

Jag tillåter mig här några invändningar. Då författaren yttrar, att det "dess värre icke är de torftigast lottade som utvandra", tänker han uppenbarligen endast på utvandringen till Amerika. Det icke alldeles obetydliga antal svenskar, som årligen utvandrar till våra närmaste grannländer utgöres verkligen, så vidt man vet, af personer tillhörande de allra fattigaste klasserna. Men, oafsedt detta, har ju författaren i det föregående själf medgifvit, att om de mest nödlidande icke emigrera, så sker detta helt enkelt emedan de "icke kunna komma någon hvart", och det förefaller då onekligen något besynnerligt, att han nu andrager sagda omständighet såsom talande *emot*, att i vårt land nöden skulle vara orsak till utvandringen. Med lika mycket skäl kunde man ju försöka gendrifva den nog allmänna åsigten, att det är hungern, som förmår menniskor att äta sig mätta, genom påpekande af det sakförhållande, att en stor klass hungriga, och just de allra hungrigaste, faktiskt nästan aldrig äta sig mätta—emedan de icke hafva något att äta.—

Jag vänder mig nu till slutorden. Det är icke någon ny sanning, säger författaren, att tillfällen till utkomst äro lättare att finna i Amerika än i vårt fädernesland. I förbigående sagdt får man dock ännu alltjemt höra denna sanning med mycken liflighet bestridas; eller hvad betyda eljest sådana uttryck som de af mig anförda "förvillelse", "folksjukdom" m. fl., använda för att beteckna lusten att resa till Amerika? Att den nämnda "sjukdomen" skulle vara "till döds", säges väl icke uttryckligen men förmodligen är ej heller meningen, att den skulle höra till det slags åkommor, som väl genomgångna

plåga medföra en varaktig förbättring af helsan. Emellertid må man kunna hoppas, att den sundare och mera opartiska uppfattning af förhållandet, som artikelförfattaren visar sig ega, efter hand skall göra sig mera allmänt gällande; och i det hela taget tror jag, att det mesta af hvad han här ofvan yttrat är fullkomligt riktigt och sant. Men dermed är den viktigaste delen af frågan dock ännu ej vidrörd. Att förhållandena i Amerika i många afseenden äro bättre än här hemma, behöfver man just icke mer än ögon för att kunna se; men *hvarför* äro de detta? Man far ju numera icke till Amerika för att hemta skatter af ädla metaller, man reser dit i afsigt att der återupptaga alldeles samma sysselsättningar, som man dref i hemlandet. Hvarför lönar sig då arbetet bättre der än här? Äfven i Amerika gäller väl dock lagen om prisets bestämmande genom förhållandet mellan tillgång och efterfrågan äfvensom den s. k. "minsta medlets lag". Om tjänstfolk och arbetare derstädes bättre betalas af sina husbönder och arbetsgifvare, lär sådant näppeligen bero på någon öfverströmmande välvilja å de senares sida; det vore underligt, om icke de i likhet med andra menniskor ville med minsta möjliga kostnad erhålla största möjliga valuta. Orsaken måste då ligga deri, att det i Amerika ännu är *ondt* om tjänstfolk, och att tillgången på yrkesarbetare der icke lika fullständigt täcker efterfrågan, som fallet är här hemma. Vända vi oss till jordbruket, der olikheten ej är mindre påtaglig, skall man måhända hänvisa på fruktbarheten hos en jord, som under flera år efter upptagandet icke ens kräfver gödsling för att bära rika skördar. Detta argument är obestriddigt, men fördelen borde väl dock i någon mån uppvägas af den att i ett redan välbebyggt land få tillgodogöra sig frukten af många föregående generationers arbete. Det är helt visst icke någon småsak att långt borta i en ödemark för första gången bryta bygd. Men det finnes ännu en annan och viktigare olikhet. I Amerika kan hvar och en för en ringa penning erhålla så mycket jord, om än afsides belägen, som han orkar bruka. Men i ett gammalt land får i regeln en stor del af den jordbrukande befolkningen med hundratals dagsverken om året betala rättigheten att för egen räkning beså och skörda några få tunnland stembunden skogsmark. Också händer det i Amerika, när lyckan är god, att nybyggaren, som under de första åren tillbragte sina nätter i en eländig jordkula, till sist blir i stånd att bygga sig ett praktfullt tvåvåningars palats,[58] medan den, som här hemma börjar i en jordkula, onekligen har all utsigt att få sluta sina dagar i denna eller i en liknande.

Jag hängifver mig ingalunda åt den föreställningen, skulle ej heller vilja uppväcka den hos andra, att genom en minskad konkurrens arbetslönerna här hemma skulle kunna stiga till hvilken höjd som helst, eller arrenden och dagsverkskyldigheter bringas att alldeles försvinna. Men sannolikt erfordrades icke heller mer än en helt ringa förändring till ett bättre för att i anseelig grad minska utvandringen. Ty för det första äro exemplen af en så lysande framgång som den nyssnämnda äfven i Amerika undantag; och för det andra, ehuru väl de menliga behofven sägas vara outtömliga, är det dock sällsynt, att någon ej känner sig tillfredsställd af en lefnadsställning, som hans uppfostran kommit honom att betrakta såsom målet för hans ärelystnad. Slutligen spelar också fosterlandskärleken, kanske företrädesvis just hos de obildade, en rol, som man gör orätt i att underskatta. Det är kännetecknande, att egentlig massutvandring hos oss endast egt rum efter tider af ovanligt ekonomiskt betryck, och endast i mindre grad synes föranledd af ljusare utsigter i Amerika. Författaren söker göra troligt, att frågan om utvandring för arbetaren helt enkelt ställer sig så: "bör jag ej utbyta min tarfliga plats här hemma mot en bättre i Amerika?", men det torde vara långt antagligare, att det *afgörande* spörsmålet för de flesta i stället erhåller följande formulering: "bör jag ej skaffa mig en plats i Amerika, eftersom jag här hemma icke tyckes få någon?"—Författaren yttrar vidare:

—"För öfrigt, om synnerligen svår knapphet att lefva verkligen vore anledning till den svenska utvandringen, månne väl tillvaron af öfverbefolkning dermed vore så säkert bevisad? Ett exempel visar tydligt nog motsatsen: Det kan ju icke nekas, att massan af ryska folket lefver i mycket knappare vilkor och uslare skick än mängden af svenskar. Men hvem vill påstå, att Ryssland är öfverbefolkadt? Tvärt om råder blott en mening derom, att detta lands befolkning är allt för tunnsådd."

Vi närma oss nu den egentliga tvistefrågan; men då diskussionen på denna punkt synes vilja löpa ut i en ordstrid eller en begreppsförvexling, är beklagligtvis föga utsigt för handen, att den skall kunna bringas till ett för båda parterna tillfredställande slut.—Att nöd och elände, svår knapphet att lefva *kunna* bero på andra orsaker än öfverbefolkning är en sats, som i sin abstrakta allmänhet naturligtvis ej kan förnekas. Men å andra sidan finnes ej heller veterligen på de ekonomiska vetenskapernas nuvarande ståndpunkt något tecken, som mera direkt tyder på öfverbefolkning än den omständigheten, att nöden och eländet hårdnackadt motsätta sig civilisationens alla ansträngningar till deras afhjelpande. Och då författaren i början på nästa stycke säger, att man "ej torde kunna tala om öfverbefolkning i ett land, förr än alla dess hjälpkällor äro tagna i bruk så långt inbyggarnes förmåga sträcker sig", ger han uppenbarligen åt ordet öfverbefolkning en betydelse, som närmast synes egnad att förflytta detta omtvistade begrepp till chimerernas område. Kan öfverbefolkning ej sägas vara för handen, förr än alla tänkbara förbättringar och reformer blifvit vidtagna, då är det säkerligen bäst att aldrig vidare använda ordet; men det hindrar naturligtvis ej, att i afvaktan på alla dessa förbättringar den öfvertaliga befolkningen svälter ihjel eller utvandrar. I nationalekonomiska handböcker[59] plågar eljest den definition gifvas, att *relativ* öfverbefolkning är inne, så snart folkmängden *faktiskt* ökats hastigare än tillgången å befintliga underhållsmedel, och får denna definition gälla, vågar jag tro mig

hafva i föredraget med fullgoda skäl styrkt, att *åtminstone en partiel* dylik öfverbefolkning under det sista årtiondet egt rum, nämligen inom just de åldersklasser, som mest bidraga till utvandringen, äfvensom hafva uppvisat sannolikheten af, att ett dylikt förhållande äfven i den närmaste framtiden är att motse.

Att söka jämförelsepunkter med vårt eget lands förhållanden i det oss så olika Ryssland, hvars statistik dessutom är så föga bearbetad, anser jag temligen ofruktbart. Om verkligen—hvilket är mig obekant—"det blott råder en mening om, att Rysslands befolkning är alltför tunnsådd", beror måhända denna mening helt enkelt derpå, att vi från det högre kulturens trappsteg, som vi väl onekligen intaga, se eller tro oss se, att Ryssland med en mera upplyst befolkning samt under en friare styrelseform, skulle kunna långt bättre än som nu sker använda sina rika hjulpkällor. Men från dessa möjligheter måste man se bort, om det gäller att fälla ett opartiskt omdöme: civilisationens frukter skola i Ryssland ännu behöfva lång tid för sin mognad, och om detta besinnas, tror jag ej, att någon med fog kan påstå, att det europeiska Ryssland i närvarande stund lider mindre af överbefolkningens onda än något annat land i Europa. Nativiteten är der betydligt högre än i något annat europeiskt land; men det är långt ifrån, att folkmängdstillväxten skulle ske i en deremot svarande proportion, ty en stor del af dessa nyfödda synes knapt kommen till verlden i annat ändamål än att strax åter försvinna från jordens yta. En stark dödlighet plägar dock i allmänhet anses för ett öfverbefolkningsfenomen. Äfven menniskolif vårdslösas, när tillgången derpå är öfverflödande. Och att samma orsak i förening med andra är i stånd att framkalla äfven *politiskt missnöje* af den mest våldsamma karakter, är en sanning, som skulle kunna bevisas med ej få exempel ur historien.

Men vi låta författaren ha ordet.

—"Man torde icke kunna tala om öfverbefolkning i ett land, förr än alla dess hjulpkällor äro tagna i bruk så långt som inbyggarnes förmåga sträcker sig, lika litet som man kan säga, att en gård icke föder sin man, så länge gårdens brukning lemnar någonting öfrigt att önska. Är det svenska jordbruket så uppdrifvet, att den redan nu odlade jorden icke kan förmås att gifva något mera? Är här ingen oodlad, men odlingsbar mark kvar att taga vara på? Är vår industri den hon kunde och borde vara med våra stora naturliga tillgångar af malm, virke och vattenkraft? Har vår handel begagnat fördelarne af landets läge så som de kunde brukas? Finnas inga skattereformer kvar att utföra till bättrande af de mindre bemedlades lefnadsförhållanden? Finnas inga tullar att sänka och borttaga för att gifva billigare föda och billigare kläder samt lyftning åt skyddade industrigrenar, hvilka lida under afstängningen från den utländska konkurrensen, och åt icke skyddade, som tyngas genom behofvet af de skyddades tillverkningar? Är tillräckligt gjordt i uppfostran, i undervisning och i det offentliga meningsbytet för väckande af industriel företagsamhet och begåfning?

Jag har redan yttrat mig angående den första punkten. Den der uttalade åsigten hvilat på en förväxling af begreppen *absolut* och *relativ* öfverbefolkning—en ytterst vanlig missuppfattning, som det dock varit något öfverraskande för mig att återfinna hos den ärade artikelförfattaren. Det är med det *nuvarande* tillståndet på det ekonomiska området eller med det i den närmaste framtiden sannolika—icke med sagda tillstånd *plus* alla möjliga, abstrakt tänkbara förändringar och förbättringar—som befolknings-siffrorna böra jämföras, om man skall kunna komma till någon insigt om, huruvida öfverbefolkning hotar.—Så länge icke denna grundsanning är insedd och erkänd, är det nästan lönlöst att diskutera detaljfrågor, hvilka dessutom för sitt utredande förutsätta specialkunskaper, hvaraf jag för min del ej är i besittning. För att likväl ej anses ha förbigått något af vikt vill jag försöka att i korthet granska de här ofvan föreslagna åtgärderna hvar för sig. Min mening är härvid blott att söka visa huru föga dylika åtgärder, möjligen med undantag af den sista omnämnda, äro egnade att åstadkomma någon sådan *radikal* förbättring af det nuvarande tillståndet, att emigrationen härigenom skulle för framtiden kunna förebyggas eller ens väsentligen minskas.

Skattereformer, huru önskvärda och välbehöfliga de än i andra afseenden må vara, producera likväl i sig sjelfva ingenting. Att på grund af fattigdom befria en person från ett eljest rättvist skattebidrag, är ju tydligen i grunden ingenting annat än att af allmänna medel tilldela honom ett fattigunderstöd, motsvarande skattens belopp. Men åtgärden medför då också alldeles samma olägenheter som hvarje annat fattigunderstöd, nämligen att verka såsom en uppmuntran till hastigare folkökning inom de fattigare klasserna, måhända till och med som ett direkt premium på denna; och genom den stigande konkurrensen skall det då inträffa, att den fattiges ställning, ehuru han icke längre betalar skatt, ej blir bättre än förut, medan han nödgades erlægga sådan. Äfven de mest genomgripande skattereformer i syfte att lägga denna tunga mera uteslutande på de förmögna och bergade, skola, om ej samtidigt några åtgärder vidtagas för att förebygga en allt för hastig folkökning, väl kunna göra de rika mindre rika, men aldrig, om ej för ögonblicket, afhjelpa de fattigas fattigdom.

Äfven tullars sänkande eller höjande kan ej gerna räknas till produktionsmedel i egentlig mening. Jag afhåller mig alldeles från att uttala något omdöme öfver den förmodade "lyftning", som tullskyddets borttagande skulle tillskynda de "industrigrenar, hvilka lida under afstängningen från den utländska

konkurrensen". I den högt lågande striden mellan frihandel och protektionism är det för den, som vill vara neutral, ej rådligt att ställa sig i skottlinien. Att åtskilliga af de nämnda industrigrenarna, eller åtminstone deras utöfvare lida ganska mycket af den *inhemska* konkurrensen är väl påtagligt—hjelpen skulle då ligga i att liksom låta den ena spiken drifva ut den andra ... Våra ojemförligt viktigaste näringskällor, jordbruket, skogs- och jernhandteringen skola väl för öfrigt aldrig komma att röna synnerligt inflytande af någon förändring i tull-lagstiftningen, vår egen nemligen; att på en dylik förändring ställa obegränsande förhoppningar om en förbättrad ekonomisk ställning för befolkningens flertal synes mig därför vara att bygga på en alltför lös grund.

Men af en utveckling och en kraftig sådan äro icke dess mindre, enligt författaren, äfven dessa och samtliga våra näringsgrenar i stånd. Och deri måste man gifva honom rätt. Ännu återstå många tunnland att upplöja, innan hela den naturliga ängsmarken är förvandlad till sädesbärande åker. Ännu finnas kärrmarker att torrlägga, ännu sjöar att aftappa (dock är jag ej rätt säker om speciellt sjöaftappningen i den ärade artikelförfattaren eger någon vän). Och vår industri, vår handel, vår sjöfart, äfven dessa äro helt visst i stånd af väsentliga förbättringar.—Sant! Men göres då för närvarande på alla dessa områden alls intet? Kan man väl med fog anmärka något vid den uppblomstring, som industrien, handeln och sjöfarten (för att ej nämna våra öfriga samfärdsmedel) under de senaste decennierna undergått, om ej, att den varit alltför brådstörtad för att i längden kunna fortskrida efter samma måttstock? Och beträffande jordbruket vittnar ju hvarje årgång af hushållningssällskapens förhandlingar om, att landets sädesbärande areal år från år vinner en ej oansenlig förökning. Någon fara från detta håll synes således icke heller vara för handen om ej möjligen, att en allt för ensidig åkerbrukets utveckling kunde tvinga oss alla att blifva vegetarianer liksom kineserna.[60] Men med allt detta är fruktan för öfverbefolkning på intet sätt vederlagd, ty denna grundar sig ingalunda derpå, att utvecklingen af landets hjälpkällor står stilla, utan på, att sagda utveckling icke är eller kan tänkas blifva så snabb, som voro erforderligt för att kunna tillfredsställa de anspråk, som af folkökningen eller rättare den nuvarande nativiteten ställas på framtiden. Mera härom strax nedanför. Frågan är alldeles icke denna: "gå våra näringar framåt eller ej?" utan: "kan farten påskyndas eller ej?" Och hvad landets modernäring beträffar, känner jag för min del ingen omständighet, som skulle berättiga oss att besvara denna senare fråga med ja. Bland granskarne af en min föregående skrift, uppgifver en,[61] hvilken på detta område eger auktoritet, att den jemförelsevis långsamma utvecklingen af vårt jordbruk egentligen beror på svårigheten att öfverallt erhålla tillräckligt med folk. Här bör naturligtvis underförstås, om ej meningen skall blifva obegriplig, att man har svårt att erhålla tillräckligt med folk *till det pris*, som skulle kunna göra nyodlingar eller andra förbättringar *lönande*. En sänkning af arbetslönerna blir då till sist den egentliga grundvalen till förhoppningarna om en bättre framtid för vårt jordbruk, äfvensom i allmänhet för "det nationela arbetet". Men för den nationela arbetaren blefve samma framtid tydligen ej lika löftrik. Det låter kanhända en smula trivialt att erinra om, det arbetet är till för arbetarens skull och icke tvärt om. Men det triviala i denna och dylika sanningar ligger egentligen deri, att de utgöra en obehaglig påminnelse om något,—som *borde* vara, men icke är.

Den sista bland de framställda invändningarne hvarken kan eller vill jag söka affärda lika lättvindigt som de föregående. Då författaren frågar: "Är tillräckligt gjordt i uppfostran, i undervisning o. s. v." måste man härtill svara ett obetingadt nej, och tillika med tacksamhet ihågkomma den ihärdiga och, vi böra hoppas det, ej alldeles fruktlösa kamp för ett bättre sakernas tillstånd härutinnan, som sedan länge förts i just den tidning, der den här återgifna artikeln förekommer, och af dess utöfvare. En förbättrad folkuppfostran i detta ords vidsträcktaste bemärkelse utgör i sjelfva verket den enda grund, hvarpå rättmätiga förhoppningar om ett verkligt och varaktigt framåtskridande kunna byggas. Och vare sig man ser på detaljerna eller på riktningen af det hela återstår på detta område ännu nästan allt att göra. Det myckna, som i den högre undervisningen endast går ut på att bibringa en ytlig prydnad för umgängeslivet, borde lemna rum för grundligare vetande i mera nödvändiga ämnen. I den egentliga folkskolan skulle plats kunna beredas åt många nyttiga kunskaper, om man blott tilläte någon inskränkning i den myckna teologiska visdom, som der under tårar och suckar implantas, i de allra flesta fall endast för att som en onyttig barlast kastas öfver bord, när den unge ändtligen står färdig att för livvets seglats utrusta den farkost, hvars egentliga ankare och lifräddningsboj all denna dogmatik skulle hetas vara—eller för att, om den behålles, för livvet grundlägga en mörk och otillgänglig fanatism. Men det viktigaste af allt är dock—och här upprepar jag ett maningsord, som ofta stått att läsa i den aktade tidningens egna spalter—att hos det uppväxande släktet, särdeles bland de bildade klasserna inpregla *aktning för kroppsarbetet, och dess utöfvare*. Vi måste lära hvarje uppväxande yngling—ty om den lärdomen icke inhemtas i barnaåren, är det sedan vanligen för sent—att den sotiga, nedsvärtade, illa klädda och illa närda arbetaren är hans like, hans jemlike i allt utom i tillfälliga företräden och lyckans gunst, och att hans lif är förspildt, om han vid dess slut ej har uträttat något för att lyfta denna sin vanlottade broder upp till sig. Frukten af sådana lärdomar skall säkerligen ej uteblifva äfven med afseende på de rent materiela förhållanden, som här närmast sysselsätta oss. Ty funnes blott hos de bildade i samhället ett verkligt begär att förbättra arbetsklassens ställning, skulle man helt visst snart blifva ense om de rätta medlen härför. Hos några finnes visserligen redan nu en dylik önskan, men endast såsom en tillfälligtvis uppflammande entusiasm, medan den i hvardagslag

merendels är ganska slö och dåsig; hos de allra flesta åter kan man hvarken sön- eller hvardagar upptäcka något annat än en mer och mindre utpreglad motvilja eller likgiltighet." [62]

Slutet af artikeln har följande lydelse:

—"Sannerligen, det återstår mycket att göra på alla dessa områden—så mycket, att kanske intet annat land i Europa i närvarande tid är jämförelsevis så rikt på framtid som de båda skandinaviska; ty intet bland dem alla bär inom sig en sådan rikedom af ännu obrukade näringskällor. Det kräfvades utan tvifvel ansträngning, andlig och kroppslig, att upptaga dem. Men här förefinnes då mera skäl att med godt mod och med blicken fäst på en löftesrik framtid gör sitt bästa än att klaga öfver en öfverbefolkning, som icke finnes till, och öfver en kamp för tillvaran, som i vårt land ännu mera utgör, eller borde kunna utgöra, en helsosam brottnings mot en motsträfvig natur för att afvinna henne näring och vinst, än en hungerstrid om brödbiten människorna emellan."

Ja! det återstår mycket att göra. Och ehuru jag tyvärr ej i likhet med den ärade artikelförfattaren förmår att skåda den närmaste framtiden i en obetingadt rosenskimrande dager, tror jag likväl fullt och fast, att vi äfven framdeles skola häfda den aktade, om än jemförelsevis obemärkta plats, vårt land hittills intagit bland de europeiska statssamhällena. Men härtill kräfvades visserligen något mera än godt mod och rika förhoppningar. —Om en köpman börjar sin aflur med endast godt mod, men utan kunskap i bokföring eller förstånd att afpassa sina finansoperationer efter storleken af sitt rörelsekapital, hvem beklagar honom väl, om han, innan året är till ända, spelar bankrutt? Men hvad man sedan gammalt fordrar af den enskildes ekonomiska verksamhet, nemligen förutseende och omtanke, det måste man äfven på ett mera framskridet stadium kunna fordra af samhället sjelft. Hvertill tjenar eljest nationalekonomien? Hvertill tjenar statistiken?

Att i hvarje detalj med tillräcklig sannolikhet på förhand beräkna utgifter och inkomster inom statshushållet i ordets vidsträcktaste mening, måste förblifva framtidens, möjligen en ganska aflägsen framtids uppgift. Men till sina hufvuddrag bör detta problem redan nu icke anses olösligt. I brist på tillräckligt vissa beräkningar får man härvid hjälpa sig fram med mer eller mindre sannolika antaganden, och af dylika vill jag här förslagsvis uppställa tvenne, af hvilka det första är mera säkert, det andra mera löftesrikt.

Det första antagandet är, att vårt land, om än vissa af våra näringar (t. ex. den, som man med ett förskönande namn benämner skogshushållningen) mera synas gå ut på ett förtärande af de naturliga tillgångarna, än deras förkofrande, dock i det hela skall kunna i framtiden producera åtminstone lika mycket, som det för närvarande gör. Inskränkte vi oss till detta antagande, borde vi följdriktigt sträfva att göra vår befolkning stationär, så att nativitet och dödlighet jemt motvägde hvarandra och äfven under detta vilkor kunde vi ej hoppas något mera, än att för framtiden intaga ungefär samma ekonomiska ställning som nu. Men någon försämring deri behöfde vi åtminstone ej befara.

Det andra antagandet innebär, att utvecklingen af våra näringskällor tills vidare skall kunna fortgå med samma raska fart, som utmärkt de senaste decennierna eller det sista femtioalet år. Detta antagande är tydligen långt mera djerft och äfventyrligt än det förra och kan omöjligen utsträckas öfver någon längre framtid utan att strax uppenbara sin orimlighet. Finge vi likväl förutsätta dess giltighet, skulle då äfven folkökningen kunna framskrida i samma progression som hittills, och vi kunde ändå hafva rätt att vänta, att de förbättringar i lefnadssättet och på många andra områden, som under det senaste halfva seklet onekligen egt rum, skulle för framtiden kunna fortsättas i samma skala. Ingen betviflar, att ju detta senare alternativ, frånsedt dess tillförlitlighet, medför långt ljusare framtidsförhoppningar än det förra, men på samma gång torde man benäget medgifva, att något antagande *utöfver* detta senast gjorda är fullkomligen löst och utan all grund i erfarenheten.

Se vi nu till, för hvilketdera af dessa båda antaganden den nuvarande fruktsamheten synes vara afsedd, finna vi strax, att, medan det alls ej kan blifva tal om det förra, är äfven det senare alldeles otillräckligt att motsvara de anspråk, som de årliga nativitetsöfverskotten ställa på landets utveckling. Dessa anspråk kräfva helt enkelt för att ej lemnas ouppfyllda ett hälften snabbare framåtskridande, än som hittills visat sig möjligt. Beviset ligger i de senaste årtiondenas erfarenhet. Landets folkmängd har, såsom i föredraget omnämndes, under denna tid ökat med mellan 6- och 700,000 inv., men hade det endast berott på nativiteten, skulle den hafva ökat med inemot en million. Resten har uppslukats af emigrationen, och emigrationen skall då säkerligen äfven i framtiden trots alla ansträngningar blifva vår enda utväg till räddning, om vi ej i tid besluta oss för att klokare söka begränsa vår fruktsamhet. Hvilkendera utvägen är nu i landets välförstådda intresse att tillråda, förutsatt, att de båda komma att stå oss öppna? I mitt föredrag har jag efter bästa förmåga sökt att besvara denna fråga. Huruvida svaret är tillfredsställande eller ej, och särskildt om den här återgifna tidningsuppsatsen är egnad att i någon väsentlig grad gendriva de slutsatser, hvartill jag kommit, måste nu öfverlemnas till den tänkande läsarens afgörande.

ANMÄRKNINGAR:

[1] Det förtjenar likväl påpekas, att helt nyligen ett arbete utkommit (Grundlinier till Nationalekonomiken af D:r *J. A. Leffler*), hvilket i befolkningsfrågan i allt hufvudsakligt ställer sig på Malthus' och nymalthusianernas ståndpunkt.

[2] Kända antalet emigranter är följande:

Åren Emigranter

1851-55 12,744
1856-60 4,156
1861-65 19,816
1866-70 102,631
1871-75 64,463
(1876-79 43,697)

Hvad förlidet (1880) års utvandring angår, uppgifves i senaste häfte af statistisk tidskrift antalet till omkr. 50,000 personer, hvilket äfven bekräftas af den vid årets slut företagna folkräkningen, som utvisade, att under året en folkminskning, eller, om denna minskning varit blott skenbar (beroende på s. k. obefintliga personer) åtminstone ingen nämnvärd folkökning egt rum. Som nu nativitetsöfverskottet (öfverskottet födda öfver döda) föga understeg det normala, som är omkring 50,000, måste tydligen ett motsvarande antal hafva gått för landet förloradt genom emigrationen. Under innevarande år (1881) slutligen har antalet af dem, som med Amerika till uppgifvet mål lemnat landet, från såväl Göteborg som Malmö öfverstigit fjolårets och uppgår för dessa städer till sammanlagdt omkr. 45,000. Härtill är att lägga den emigration, som samtidigt egt rum till länder i Europa framförallt till Danmark och Norge samt Tyskland, af hvilken åter en del (isyinnerhet den till Norge) består af personer, som öfver främmande hamnar söka sig väg till Amerika.

[3] Nogare bestämdt utgjorde under åren 1866-78 de nämnda åldersklasserna bland emigranterna 39 proc., bland den öfriga befolkningen 15 proc. af hela antalet. De närmast omgifvande åldersgrupperna åter (11-20 samt 31-40 år) påträffas i ungefär samma procentförhållande bland emigranterna, som bland resten af befolkningen, under det deremot såväl den spädare barndomen, som den egentliga ålderdomen i vida mindre grad deltagar i utvandringen. Lägges härtill, att mankötet är bland utvandrarne ej obetydligt starkare representeradt än qvinkötet (ett förhållande, som dock under de senare åren något utjemnats), finner man lätt den stora likheten mellan den inverkan på våra befolkningsförhållanden, som af utvandringen förorsakas och den, som skulle bli följden af ett folkförödande krig.

[4] Att en god ansats härtill förekom i sjelfva det inledande referatet, må dock ej förnekas.

[5] Ett undantag härifrån bilda visserligen de transaktioner mellan utvandrarne och hemmet, som stå i sammanhang med sjelfva utflyttningen. Dessa äro dock i allmänhet af en tillfällig och öfvergående natur.

[6] De i utvandringsstatistiken använda yrkesrubrikerna äro i allmänhet allt för omfattande för att tillåta några mera detaljerade slutsatser. Om riktigheten af det i texten anmärkta förhållandet förefinnes likväl intet tvifvel. Anmärkningsvärdt är också, att proportionen bland utvandrarne af den lösa befolkningen i jämförelse med den bofasta under senare åren i hög grad tillväxt.

[7] I tidskriften *Samtiden* år 1873, N:o 38.

[8] Enligt senare underrättelser synes äfven denna uppskattning öfverdrifven. Sålunda uppgifves från Norge, hvars förhållanden sannolikt ej mycket avvika från våra egna, att de 16,000 utvandrare, som under år 1881 öfver Kristiania lemnat landet, i reda penningar skola hafva medfört omkring 400,000 kr., hvilket gör endast 25 kr. per hufvud.

[9] *W. E. Svedelius*, Studier i Sveriges Statskunskap. Del I. Sid. 391.

[10] Detta bland annat af det skäl, att, såsom J. Stuart Mill anmärkt, arbetslönerna, om än låga, likväl sällan äro så låga, som de skulle kunna vara, derest arbetsgifvarne droge full fördel af arbetarnes konkurrens. Häraf blir en följd, att denna konkurrens kan rätt ansenligt förminska, utan att för arbetsgifvarne en tvingande nödvändighet uppstår att i motsvarande grad höja lönerna. Den stora utvandringen i slutet på 1860-talet medförde väl (i förening med goda konjunkturer), en stegring i arbetslönerna, dock ej högre, än att t. ex. värdet af stat och lön för en arbetare på landet, äfven då det stod högst, endast uppgick till omkr. 400 kr. Enstaka undantagsfall af högre aflöning för

kropparbetaren tilldraga sig i allmänhet stor uppmärksamhet; sålunda får man ännu höra omtalas, huruledes under de goda åren i Norrland, "champagnen", såsom orden lyda, skall hafva "runnit i strömmar öfver timmerflottarne". Frånsedt, att det mesta af dylika berättelser troligen är att förvisa till den mytbildande fantasiens område, bör man ihågkomma, att den arbetsförtjenst, hvarom här är fråga, endast erbjudes under några få veckor af året, och att det är af denna, som den ofta från aflägsna trakter anländande arbetaren har att bestrida icke blott resan fram och åter utan ej sällan också sitt och sin familjs uppehälle intill dess skördetiden inträffar. Om han i stället strax förlösar denna inkomst på ett öfverdådigt lefnadssätt, är väl sådant både att beklaga och klandra, men kan svårligen anföras såsom bevis för skadligheten af allt för höga arbetslöner. Såsom en lämplig motvigt mot alla dylika framställningar af en vanligen lika genomskinlig som oädel syftning vågar jag anbefalla en för några år sedan i Karlstad utgifven liten skrift benämd "Förslag till fattigdomens afskaffande bland Sveriges arbetsklass" af *O. Lysander*. Författaren af denna skrift är af flera tecken att döma sjelf kropparbetare eller står åtminstone denna klass mycket nära, och hans lika okonstlade som fängslade framställning gör framför de flesta intrycket af att grunda sig på verkliga upplefvade tilldragelser.

[11] Ehuru hustrun, då flera barn finnas, vanligen ej kan förskaffa sig någon arbetsförtjenst utomhus, vore det tydligen orätt att ej uppskatta värdet af hennes i hemmet förrättade arbete åtminstone lika högt som en ogift qvinnas. Att, såsom vanligen sker, betrakta *mannens* arbetsförtjenst såsom utgörande familjens hela inkomst, kan ej vara riktigt.

[12] Man kan på flera sätt öfvertyga sig om, att denna summa icke är för hög. Sålunda utgjorde år 1875 årskostnaden vid Allmänna barnhuset i Stockholm, der som bekant flertalet barn utackorderas på landet, omkring 80 kr. för hvarje barn. Öfriga barnuppfostringsanstalter (Frimurarebarnhuset m. fl.) i hufvudstaden hade samma år vida större omkostnader nämligen från 350 till 400 kr. för hvarje barn. (Öfverståhållare-Embetets berättelse för åren 1871-75.) Den barnuppfostringshjelp, som i vissa fall af domstolarna ådömes, utgår åtminstone i städerna med ända till 15 kr. i månaden, hvilket gör 180 kr. om året o. s. v.

[13] Någon *ränta* har härvid ej blifvit beräknad, då det är svårt att afgöra, efter hvilka grunder den borde utgå. Men till en del motväges detta förhållande deraf, att alla utgifter blifvit beräknade med hänsyn till nuvarande pris på förnödenheter o. s. v. hvilket strängt taget ej är riktigt, då de ju i sjelfva verket, hvad de nuvarande emigranternas uppfostran beträffar, ligga åtskilliga år tillbaka i tiden.

[14] Regeln för denna beräkning (vid hvilken i öfrigt för enkelhetens skull utvandrarne sammanförts i större åldersgrupper) har varit, att för personer under 15 år för hvarje år, understigande 15 afdragits 1/15 af de ofvannämnda 1,000 kr., deremot för personer mellan 25 och 50 år 1/25 för hvarje år, öfverskjutande 25. Utvandrare öfver 50 år hafva med fästadt afseende på den för dem stundande ålderdomen icke alls inedtagits. Ehuru temligen godtycklig kan denna beräkning dock ej mycket afvika från verkliga förhållandet, då, såsom ofvan är nämndt, hufvudmassan af emigranterna faller inom de åldersklasser, för hvilka alls intet eller blott ett helt ringa afdrag behöft göras.

[15] Huru ringa utsigterna i sjelfva verket äro äfven för förverkligandet af en dylik förhoppning, derom kan man möjligen få en föreställning genom att läsa den norske skriftställaren Kristofer Janson's nyligen utgifna föredrag om "Amerikanske Forholde", särdeles de båda sista föredragen. Hvad författaren der yttrar om *sina* unga landsmän i Amerika och om den andliga atmosfär, hvori de uppfostras, torde, man kan väl antaga det, till en god del gälla äfven om dem, hvilkas föräldrar utvandrat från landet på denna sidan Kölen.

[16] I Minnesota och Iowa skall för några år sedan ha inträffat, att man i brist på afsättning nödgats använda hvetet till bränsle och svinföda ("Samtiden" 1874 No 40. Se i öfrigt rörande här beskrifna förhållanden den lilla skriften "Emigrantens Vän" af *H. Nisbeth*).

[17] "Samtiden" 1873 No 38 samt 1874 No 40.

[18] Äfven från rikets vestra delar försiggår en dylik utvandring till Norge. Enligt statistiska uppgifter är antalet svenskar i Danmark och Norge omkring *tio* gånger så stort som antalet af i Sverige sig uppehållande danskar och norrmän.

[19] Jemför rörande hela denna framställning kungl. maj:ts befallningahafvandes i Kronobergs län berättelse för åren 1871-75, särskildt den deri intagna redogörelsen af kyrkoherden *Kronblad* i Linnaryd.

[20] I båda länderna tillsammans öfver 50,000 mot sammanlagdt omkring 5,000 norrmän och danskar i Sverige. (Almanach de Gotha 1882.)

[21] Liksom för att gifva stöd åt detta påstående hafva i tidningar, hvilka ifrigast bestridit riktigheten af den i det följande försökta förklaringen af emigrationen, en mängd andra dylika blifvit uppställda,

hvilka ej mindre afvika sinsemellan än från den af mig föreslagna. Sålunda hafva två tidningar, hvilka hvar på sin ort åtnjuta stort anseende, båda funnit orsaken till det onda ligga i tullagstiftningen, med den skilnaden blott, att den ena önskar tulltaxans förändring i frihandelsvänlig riktning, den andra i skyddsvänlig. Ett annat, antagligen liberalt blad menar, att utvandringen snart skulle upphöra, derest "nödiga reformer" vidtoges (*hvilka* reformer, nämnes ej); en konservativ tidning åter finner utvandringens orsak i det missnöje, som inom landet alstras genom de liberala bladens ideliga rop på reformer o. s. v. Det må ursäktas mig, om jag af denna mina motståndares oenighet snarast finner mig styrkt i min mening, ty, under det att det åtminstone är en möjlighet, att de alla kunna hafva misstagit sig, är det deremot logiskt otänkbart, att de alla kunna hafva rätt.

[22] En dylik uppgift (flera kunna antagligen insamlas) finnes i kungl. maj:ts befallningshafvandes för Gotlands län berättelse för åren 1866-70, hvori förmäles, att under den dåvarande starka utvandringen emigrantantalet varit betydligt öfvervägande inom de socknar, der separatistiska rörelser nyss förut förekommit.

[23] Härmed åsyftades en af hr S. A. Hedin i skattekomitéén väckt motion, att separatister, som utträdt ur vår statskyrka, skulle vara befriade från att lemna skattebidrag till denna. Hvilket öde denna motion sedermera fått, är mig obekant.

[24] De här närmast följande betraktelserna bilda väl också, strängt taget, en utflykt från ämnet, hvilken föranledd som den var af några vid tiden för föredragets hållande eller kort förut i hufvudstaden timade tilldragelser, här må benäget ursäktas.

[25] Båda dessa, föga värdiga yttranden hafva helt nyligen varit synliga i tryck.

[26] *August Blanche*, Jenny eller Ångbåtsfärden. Samlade teaterstycken. Del II. Sid. 387.

[27] Fattigvårdsfrågan, fjerde artikeln.

[28] Folkökningen är sålunda att uppfatta såsom utvandringens *verkande* orsak. Men *förmedlande* orsaker finnas äfven, och som den förnämsta bland dessa må räknas nutidens förbättrade samfärdsmedel, ock en allmänt spridd kännedom om förhållandena i Amerika. Häraf förklaras, att samma omständigheter, som nu föranleda till utvandring, i forna tider åstadkommit något annat t. ex. farsoter och i allmänhet en förhöjd dödlighet. Sådant är ännu tillståndet i Ryssland, hvilket land, kan man väl säga, har sitt Amerika i sina kyrkogårdar, dit det årligen sänder ett ända till dubbelt större antal af sina invånare, än hos oss numera är vanligt. (Jfr. *Hellstenius*, Jemförande Befolkningsstatistik sid. 113.) Att vid jemförelse med dylika "medel mot öfverbefolkning" utvandringen är en välsignelse, skall naturligtvis ej förnekas.

[29] *Aug. Andrée*, Föredrag om de dåliga tiderna och deras orsaker.

[30] Grunddrag af Sveriges Befolkningsstatistik. Tab. No 3.

[31] Till följd af utvandringen torde antalet i verkligheten nu hafva nedbragts till 720 à 730,000 (siffran är ytterst osäker, och beror endast på en lös uppskattning, då några detaljerade uppgifter naturligtvis ännu ej föreligga), hvadan således den verkliga ökningen inom nämnda åldersgrupp skulle hafva skett i endast föga starkare proportion än inom befolkningen i dess helhet.

[32] *W. E. Svedelius*. Förut anförda arbetet sid. 389.

[33] Följaktligen också långsammare än landets folkmängd i det hela.

[34] Det är härmed ej meningen att påstå, att det alltid skulle vara de allra fattigaste, som begifva sig till städerna eller utvandra. Sammanhanget med folkökningen är dock oftast omissskänligt. Ett ytterst vanligt fall är t. ex. följande. En hemmansegare dör, efterlemnande flera barn. Endast en af sönerna kan sjelf bosätta sig på gården, men då han i verkligheten endast eger en mindre del deraf, kan det sålunda lätt hända, att egendomen blir till fem sjettedelar eller mera skuldbelastad, hvadan han merendels ej kan föda sig på den. Följden häraf blir, att gården måste säljas och penningarne delas. Det arf, som nu kommer på hvars och ens lott, är i allmänhet för litet att medgifva inköpet af egen gård, men måhända tillräckligt att i närmaste stad eller köping öppna en liten handel, såvida arftagarne ej föredraga, att vända sig till det land, der jorden är billigare: Amerika. Saken är verkligan mycket enkel, och borde för sin enkelhets skull kunna tros, men enligt en tidnings påstående lär det vittna om "feghet" att söka intala det uppväxande slägtet, att 1/6 icke är eller kan vara = en hel eller 1/2.

[35] *Gustav Rümelin*, Zur Uebervölkerungsfrage.

[36] Ett längre utdrag finnes intaget i det bekanta arbetet Statistik öfver Sverige af Carl af Forsell.

[37] Egendomligt är att den ofvanstående uppfattningen af fattigdomens orsaker lär hafva omfattats

af framlidne konung Karl XV, om eljest ett för ej länge sedan i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning återgifvet samtal mellan honom och en frisinnad publicist är autentiskt.

[38] En ytterligare mildring af några bland dem, t. ex. försvarslöshetsstadgarne synes tvärtom i hög grad vara påkallad af rättvisans och billighetens kraf, ehuru dermed då också ett af de sista återstående lagliga banden på folkökningen bortfaller.

[39] Äfven för den följande något för speciela utflygten anhåller författaren om benägen tillgift—hellre än han utelemnar den.

[40] Af den manliga befolkningen öfver 20 år lefver i riket i dess helhet mer än en tredjedel ogift, men särskildt i Stockholm betydligt öfver hälften, och qvinkönet är härvidlag ännu sämre lottadt. Så länge detta förhållande fortfar, kan man utan öfverdrift påstå, att alla sträfvanden till sedlighetens höjande i hufvudstaden skola gagna till intet; eller snarare till mindre än intet, ty, om såsom nu alla bättre krafter äro upptagna af ett välment, men enligt sakens natur ofruktbart *ifrande* mot osedligheten, blir utsigten för mera genomgripande åtgärders vidtagande härigenom tydligen förminskad.

[41] Rörande frågans medicinska detaljer, se t. ex. den lilla skriften Lagen för Folkökningen af Mrs Annie Besant, sv. öfv.

[42] I skriften Svar till mina Granskare.

[43] Enligt denna åsigt skola de yttre tecken, af hvilka den process åtföljes hvarigenom den qvinliga organismen göres mottaglig för befruktning, icke, såsom man förr trott, utgöra ett förberedande moment i denna process, utan tvärtom vara att betrakta såsom dess afslutning, eller snarare som ett efterspel, af hvars uppträdande man t.o.m. kan sluta, att den för konception gynsamma tidpunkten fått gå förbi, utan att befruktning derunder egt rum. Är denna uppfattning riktig, och vissa fakta inom obstetrike och gynekologien sägas tala härför, skulle följaktligen tiden omedelbart efter menstruationen företrädesvis vara den, under hvilken äktenskapligt umgänge kunde ega rum, utan att makarna behöfde frukta en ovälkommen tillökning af sin familj. Tyvärr herskar på hela detta område ännu mycket dunkel, hvilket måhända ej skall kunna skingras, förr än qvinnorna mera allmänt än nu sjelfva ega sig åt medicinska studier, en sak som bland åtskilliga gynekologer är ett ifrigt eftersträfvadt önskningsmål.

[44] Man skulle kunna invända, att läkare, hvilka i sin praktik så ofta hafva att sysselsätta sig med *följderna* af en alltför oinskränkt fruktsamhet, mera sällan rådfrågas om sättet att förekomma en sådan, åtminstone af personer tillhörande de fattigare klasserna. I detta senare fall torde dock ett motsatt förhållande ega rum med utöfvarne af ett med läkarens beslägtadt yrke, hvilket också förutsätter en viss grad af medicinsk utbildning. Jag menar den viktiga, öfver hela landet spridda klass af qvinnor, som biträda vid förlossningar. Dessa komma under utöfningen af sitt kall i beröring med snart sagdt alla barnaföderskor i landet. Det vore då för dem en lätt sak, derest icke sådant af den allmänna meningen eller dem, som gifvit sig ut för att föra dess talan, stämplades såsom misstänkt eller förkastligt, att åt dessa sina patienter, hvilka både äro i största behof af och antagligen äfven mest mottagliga för detta slags lärdomar, meddela sådana upplysningar, som kunna sätta dem i stånd att undvika ett allt för ofta förnyadt hafvandeskap. Iakttoges detta, skulle man måhända mindre ofta få höra omtalas den sorgliga handtering, hvilken nu af åtminstone några medlemmar (antagligen de sämsta) af detta stånd i smyg bedrifves, men uppenbarligen endast i sällsynta undantagsfall kommer under allmänhetens ögon och lagens dom.

[45] Ett dylikt, mycket omtaladt rudiment är t. ex. blindtarmens masklika bihang, som hos människan och flera andra vertebrater är till alls ingen nytta men stundom till skada för organismen (inflammationer deri förorsaka ej sällan döden), hvaremot det hos andra djur uppnår samma storlek och eger lika stor betydelse som sjelfva magsäcken.

[46] Man skall måhända vilja fränkänna mig rättigheten att tala i religionens namn, sedan jag nyligen i tidningarna varit upptagen på listan öfver de personer, hvilka på ett möte i Stockholm lära hafva varit med om att, såsom det heter, söka "afskaffa gudsbegreppet". Mina yttranden vid detta tillfälle gingo emellertid endast ut på, att förorda fördragsamhet mot och så vidt möjligt samarbete med olika tänkande. I hvarje fall har jag aldrig uttalat något tvivel om den kristna *moralens* principiela sanning, hvilken jag tror mig skatta lika högt som någon. Men visserligen hyser jag den åsigten, att denna moral både kan och bör grundas på ett allmängiltigare och derigenom fastare underlag än de trosföreställningar, som hos vår religions stiftare åtföljde och till en del äfven uppbar densamma. Det är sant, att några bland dessa trosföreställningar (långt ifrån alla) än i dag omfattas af flertalet människor, åtminstone i vårt land. Men endast undantagsvis eger denna tro den värma och uppriktighet, hvarigenom den skulle kunna bli en pålitlig ledstjärna för deras sedliga lif. Detta är derför merendels lika obestämtdt i sina principer som vacklande i sina yttringar, emedan dess verkliga grund helt enkelt är vanan att handla på samma sätt som alla andra, men vanan påtagligen endast i vanliga

fall kan leda oss till det rätta. Jag fruktar också ej att göra mig skyldig till en ohållbar paradox, då jag påstår, att åtskilliga fritänkare, t. ex. våra dagars positivister (huru mycket än må vara att invända mot Comte's system) äro långt uppriktigare och därför också mera verksamma *kristna*, än mängden af dem, som pryda sig med det kristna namnet.—

En utförligare framställning af hvad här endast kunnat antydvas finner man i J. S. Mill's religiösa och moraliska skrifter t. ex. afhandlingen Om Friheten samt de ännu ej på svenska utgifna *Utility of Religion* och *Utilitarianism*.

[47] År 1867 utgjorde antalet 0-10-åriga omkring 1,036,000, det dittills högsta antalet, hvilket sedan under ett helt årtionde icke på nytt uppnåddes.

[48] I en uppsats i *Nordisk Tidskrift* (1881 häft. 7 och 8) rörande dödlighetsstatistiken, författad af hr H. Westergaard, en dansk statistiker, påpekas nödvändigheten af, att de nordiska ländernas befolkning tid efter annan "uttunnas" genom emigration, derest ej dödligheten på nytt skall stiga. På detta sätt säges man tills vidare kunna "undvika pinsamma diskussioner, för hvilka tidsmedvetandet ännu ej är moget". Svåriligen kunna väl dock dylika diskussioner vara mera pinsamma än det, som man med dem åsyftar att afhjelpa, och då emigrationen omöjligen kan betraktas som ett obetingadt godt medel mot överbefolkning, synes allt skäl vara för handen, att vi redan nu gripa oss an med att diskutera andra. Att dröja dermed till dess tidsmedvetandet blifvit moget, är att uppskjuta saken till en obestämd framtid. Ännu aldrig har väl "tidsmedvetandet" förklarats moget för diskussionen af någon viss fråga, innan denna diskussion i verkligheten redan pågått några årtionden—eller några århundraden.

[49] I ett enskildt, särdeles välvilligt bref till mig, genom hvars omnämmande jag ej anser mig begå någon ogrannlagenhet, betonar författaren ytterligare denna sista omständighet och tillägger, att enligt hans åsigt diskussionen öfver denna fråga rätteligen tillhör ett annat område än statistiken. Detta må till en del medgifvas; och att författaren haft aktningvärda och för honom sjelf tillfyllesgörande motiv för sina uttalanden, har jag aldrig tillåtit mig betvifla. För den stora allmänheten skall dock ett yttrande, som förekommer i en af Statistiska Centralbyråns publikationer, gerna te sig som vetenskapens sista ord i frågan, och följaktligen lätt kunna komma att på dess omdöme utöfva ett ödesdigert inflytande. Denna farhåga utgjorde anledningen till det försök till motkritik, som jag vid föredraget framställde och här i hufvudsak upprepar.

[50] Jemför framställningen här af i de på svenska utgifna kapitlen ur Mill's *Political Economy*: "Om orsakerna till arbetslönernas förändringar etc".

[51] Kursiveradt af mig.

[52] De yttranden af Bertillon, som här åsyftas, återfinnas i de af honom för Littrés och Robin's *Dictionnaire de Médecin* författade artiklar i medicinsk statistik. Enligt en annan uppgift, hvars riktighet jag ej kan betvifla, ehuru jag icke varit i tillfälle att kontrollera den, skall Bertillon i sina öfriga skrifter icke uppträda som en lika afgjord vän af den långsamma folkökningen i Frankrike, utan snarare beklaga denna. Om och i hvad mån denna motsägelse låter förklara sig, är mig obekant.

[53] Den bekante, för ej länge sedan aflidne utgifvaren af *Journal des Économistes* (hvilken tidskrift nu redigeras af den ej mindre Malthus-vänliga de Molinari). I förbigående sagdt synes tillvaron af denna, Frankrikes äldsta och mest ansedda nationalekonomiska tidskrift, nästan utgöra en hemlighet för den svenska pressen. Åtminstone skall man fåfängt spana efter något citat derur, under det deremot den af sanguinikern Leroy Beaulieu redigerade *Économiste Français* flitigt användes såsom källa.

[54] *Zur Uebervölkerungsfrage* (Reden und Aufsätze. Neue Folge. 1881). Af denna uppsats (hvilken, såsom jag hoppas, snart i sin helhet skall bli tillgänglig i svensk öfversättning) har ett kortare utdrag för någon tid sedan stått att läsa i en af huvudstadens dagliga tidningar. Detta utdrag lemnade dock en ganska oriktig föreställning om skriftens innehåll och syfte. Författaren göres till en förtviflad pessimist, som ej ser någon annan bot för den hotande överbefolkningen än det sig sjelft förtärande eländet. I sjelfva verket anges emellertid i skriften helt andra och mera hoppgivande botemedel, hvilka den ifrågavarande tidningen dock, antagligen af undseende för sina läsares blygsamhet, förtiger. Att afhandlingen icke dess mindre är hållen i en ganska missmodig ton härrör från författarens på erfarenhet och kännedom om menniskonaturen grundade farhåga, att hans och andras liknande varningar ännu länge skola förblifva en ropandes röst i öknen.

[55] En af Rümelins hithörande uppsatser bär i sjelfva verket titeln: "Unbehagliche Zeitbetrachtungen".

[56] I artikeln står 1879, hvilket af sammanhanget att döma antagligen är skriffel. 1879 års utvandring var för öfrigt jemförelsevis mindre betydlig. *K. W.*

[57] Exempelvis förekommer detta påstående i den i förordet omnämnda Grundlinier till Nationalekonomiken af d:r J. A. Leffler, sid. 112.

[58] Se Kristofer Janssons målande skildringar häraf i det förut anförda arbetet, fjerde föredraget.

[59] Se t. ex. den förut citerade Grundlinier till Nationalekonomiken, sid. 111.

[60] En granskare af mitt föredrag i en numera upphörd tidning kallar detta att "öfvergå till mera civiliserade födoämnen".

[61] "Är överbefolkning i Sverige orsak till fattigdom?" af L. A. Hamilton.

[62] Vill man se denna beklagliga brist på verklig sympati och gemensamhetskänsla i dess kanhända mest stötande form (enär afsigten just skulle vara att betyga motsatsen), då må man exempelvis betrakta den särdeles i våra stadssamhällen tid efter annan utbrytande agitationen för nykterhetens befrämjande bland arbetarebefolkningen. (Icke att förblanda med den glädjande sjelfverksamhet i samma riktning från arbetarnes egen sida, som på de senare åren har egt rum!) Man uppsätter petitioner till stadsmyndigheterna, samlar underskrifter, utlyser möten till de förras diskuterande (egendomliga diskussioner, der någonting annat än ett lofprisande af de föreslagna åtgärderna hvarken är afsedt eller skulle anses passande), lysande debattörer öfverbjuda hvarandra i vältalighet för att bevisa det gagneliga—för den allmänna ordningen och dess öfvervakande, för fattigvården, för arbetarne sjelfva och deras familjer—i ett förminskande af antalet krogar. Och medan man så äflas—naturligtvis i en god om än långt ifrån oegennyttig afsigt—att i möjligaste mån utestänga arbetaren från hvad han betraktar såsom njutning och förströelse, *yttras icke ett ord* om de lokaler af alldeles samma syfte, endast af ett vanligen mångdubbelt större utrymme, hvarmed de förmögnare samhällsmedlemmarne sjelfva äro försedda, och hvilkas antastande troligen skulle betraktas såsom ett helgerån. Ingen synes tänka på, att det goda, som reformen möjligen kan medföra, tilläfsventyrs flerfaldigt uppväges af den ovilja och bitterhet, som ett dylikt sjelftaget förmyndarskap, en så skrymtaktig omtänksamhet nödvändigtvis måste framkalla hos dem, som därför göras till föremål.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK OM UTVANDRINGEN, DESS BETYDELSE OCH ORSAKER ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way

with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties

under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.